

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

**Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з
освітньої компоненти «Новітня історія країн Європи та Америки»
(частина I) для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історичного факультету**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 31 березня 2023 р.)*

Рецензенти:

Магась В'ячеслав – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри суспільних наук, Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

Суліменко Олександр – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету (м. Житомир)

Шевчук Андрій – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка

М-54 Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з освітньої компоненти «Новітня історія країн Європи та Америки» (частина I) для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти історичного факультету / Укладач: Гуцало Л. В. Житомир: Видавництво ЖДУ імені Івана Франка, 2023. 66 с.

У методичних рекомендаціях вміщено розподіл навчального часу за темами курсу, теми і плани семінарських занять, поточні контрольні запитання, список рекомендованої літератури.

При складанні методичних рекомендацій враховано вимоги кредитно-модульної системи.

Для здобувачів IV курсу історичного факультету денної форми навчання.

© Гуцало Людмила, уклад., 2023

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023

УДК 94(4+73)(072)

М-54

ЗМІСТ

Вступ	4
Програма освітньої компоненти.....	5
Структура освітньої компоненти.....	13
Рекомендації до організації самостійної роботи.....	14
Методичні рекомендації до семінарських занять	18
Контрольні питання до заліку.....	50
Критерії оцінювання.....	63

ВСТУП

Предметом опанування освітньої компоненти є вивчення закономірностей економічного, соціального та політичного розвитку країн Європи та Америки, особливості діяльності політичних партій, рухів, громадських об'єднань і державних структур, ролі осіб в історичному процесі новітньої доби.

Метою вивчення освітньої компоненти є засвоєння здобувачами вищої освіти системи знань про закономірності та особливості розвитку провідних країн Європи та Америки (1918 р. – початок ХХІ ст.).

Основні завдання вивчення освітньої компоненти «Новітня історія країн Європи та Америки»:

- сприяти засвоєнню здобувачами хронології та основних понять і термінів;
- визначити прикметні риси моделей соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку країн Європи та Америки;
- сприяти формуванню вмінь системно й всебічно аналізувати історичні події та факти;
- виявити спільне і відмінне в розвитку країн Європи та Америки 1918 р. – ХХІ ст.;
- показати конкретно-історичний розвиток країн, роль і значення визначальних процесів, явищ, подій, персоналій;
- з'ясувати загальні закономірності й конкретні проблеми міжнародних відносин у даний період;
- розкрити роль різних факторів розгортання Другої світової війни;
- вдосконалити вміння студентів працювати з науковою літературою та джерелами;
- розвивати вміння критично аналізувати отриману з різних джерел інформацію, самостійно трактувати її;
- закріпити навички роботи з історичною мапою.

Логіка і структура курсу та передбачені цією програмою методи його вивчення дозволять здобувачам вищої освіти набути певного рівня професіоналізму та навичок, необхідних для подальшої самостійної роботи.

Контроль за видами діяльності студентів здійснюється шляхом поточного оцінювання знань, періодичним контролем по тестах. У кінці кожного модуля пишеться підсумкова модульна робота. За результатами суми усіх модулів виставляється підсумкова оцінка за національною 100-бальною шкалою.

Освітня компонента «Новітня історія країн Європи та Америки» викладається на IV курсі, у VII-VIII семестрі. На вивчення освітньої компоненти відводиться 195 годин, 6,5 кредитів ECTS.

Вид контролю: I семестр – залік, II семестр – екзамен.

Програма освітньої компоненти

МОДУЛЬ I

Світ між двома світовими війнами. Друга світова війна (1939-1945 рр.)

Тема 1. Вступ. Новітня історія країн Європи та Америки: підходи до викладання курсу

Поняття «новітня історія», його сучасна інтерпретація. Місце новітньої історії в загальноісторичному процесі. Сучасна західна цивілізація та її основні ознаки. Теорії «індустріального» та «постіндустріального» суспільств. Концепція тоталітаризму. Наукові дискусії щодо періодизації новітньої історії.

Предмет, періодизація та проблематика курсу «Новітня історія країн Європи та Америки». Мета, принципи і функції вивчення курсу. Основні джерела до курсу. Історіографія новітньої історії: сучасний стан і тенденції розвитку.

Тема 2. Міжнародні відносини між двома світовими війнами

Паризька мирна конференція 1919 р. Утворення Ліги Націй, її Статут. Вироблення Версальського мирного договору 1919 р. з Німеччиною, узгодження його змісту, підписання. Українське питання на конференції. Укладення мирних договорів з іншими учасниками Четверного союзу – Австрією (Сен-Жерменський), Болгарією (Нейїський), Угорщиною (Тріанонський) та Туреччиною (Севрський). Сучасне бачення характеру Версальської системи в Європі та її історичних наслідків.

Подальше зміцнення економічних та політичних позицій США в світі й суперечності між державами-переможницями в азійсько-тихоокеанському регіоні після Першої світової війни. Вашингтонська конференція 1921–1922 рр., її рішення та історичні наслідки. Визначення характеру Версальсько-Вашингтонської системи повоєнного устрою світу.

Міжнародні відносини на початку 1920-х рр. Ера пацифізму. Зовнішньополітичне протистояння двох систем і перші спроби його пом'якшення. Генуезька конференція, Рапалльський договір. Гаазька конференція. Лозаннська конференція. «Репараційне питання» і його загострення в 1922–1923 рр.

Економічне піднесення та політична стабілізація провідних держав Заходу. План Дауеса і його наслідки. Локарнська конференція та повернення Німеччини в коло великих держав. Підготовка конференції з роззброєння. Пакт Бріана-Келлога.

Дипломатія в роки світової економічної кризи 1929–1933 рр. Загострення «репараційного питання». План Юнга. Спроби створення «пан-Європи». Виникнення вогнища війни на Далекому Сході та крах Вашингтонської системи.

Міжнародні відносини в 1933–1939 рр. Основні етапи руйнування Версальської системи в Європі. Спроби створення системи колективної безпеки в Європі: реальні результати та наслідки. Поступове зростання міжнародної напруги в Європі та світі. Агресивні дії Італії та Німеччини в 1935–1939 рр. Складання союзу між Німеччиною, Італією та Японією. Політика «невтручання» і «замирення агресора» провідних демократичних західних держав та її історичні наслідки. Аншлюс Австрії (1938).

Мюнхенська угода (1938). Анексія Чехословаччини (1939). «Мюнхенізація» Європи в 1938–1939 рр. Радянсько-німецький пакт про ненапад. Історичні наслідки радянсько-німецького зближення.

Тема 3. Суспільно-політичні рухи

Лібералізм та консерватизм, їх пріоритети і соціальна база.

Робітничий і соціалістичний рухи. Посилення робітничого руху в країнах Європи та Америки після Першої світової війни. Роль профспілок в міжвоєнний період. Соціалістичний робітничий інтернаціонал.

Комуністичний рух. Утворення, цілі й тактика комуністичних партій. Комінтерн. Стосунки компартій з соціал-демократією.

Фашизм і націонал-соціалізм. Походження, ідейні засади й соціальна база італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму.

Національно-визвольний і демократичний рухи. Їх форми і методи боротьби.

Тема 4. Наука і культура країн Європи і Америки між двома світовими війнами

Соціально-економічні та політичні передумови розвитку культури Заходу у 1918–1939 рр. Боротьба демократичної і тоталітарної тенденцій у культурі. Зародження «масової культури».

Освіта. Прагматичні підходи в освіті. «Прогресивна асоціація народної освіти» в США. Національні освітні реформи. Зростання рівня загальної і професійної освіти в індустріальних країнах. Розвиток вищої освіти. Провідні університети Заходу.

Наука. Найважливіші відкриття в сфері природничих наук: фізики, хімії, біології та медицини. Нобелівські лауреати: М. Планк, А. Ейнштейн, Н. Бор, Е. Фермі, І. та Ф. Жоліо-Кюрі, І. Ленгмюр, Е. Резерфорд. Технічний прогрес. Технічні удосконалення в машинобудуванні й радіотехніці. Створення телебачення. Використання технічних досягнень у виробництві зброї та в

побуті. Основні тенденції і досягнення в галузі гуманітарних наук: психології, філософії, історії, соціології. Філософська думка. О. Шпенглер. Ф. Ніцше. Екзистенціалізм. К. Ясперс, М. Хайдеггер. Марксизм. Історична наука. Школа «Анналів». Л. Февр, М. Блок.

Література. Творчість лауреатів Нобелівської премії Р. Роллана, Б. Шоу, А. Франса, Т. Манна, Дж. Голсуорсі. Головні напрями в розвитку літератури країн Заходу. Критичний реалізм. «Втрачене покоління». Е. Хемінгуей. Антифашистська проза. Е.-М. Ремарк. Модерністський напрям у літературі. Сюрреалізм.

Образотворче мистецтво. Реалізм. П. Пікассо. А. Матісс. Модерністські течії в образотворчому мистецтві. Абстракціонізм. Експресіонізм. Дадаїзм. Сюрреалізм. С. Далі.

Архітектура. Функціоналізм («інтернаціональний стиль»). Хартія сучасної архітектури 1928 р. Афінська хартія 1933 р. В. Гропіус, Ф. Ллойд Райт, Ле Корбюзьє, Л. Міс ван дер Роє. Неокласицизм. Модернізм в архітектурі.

Кіно. Становлення світового кінематографа. Голлівуд. Д. Гріффіт, Т. Інс, М. Сеннет. Німе кіно. Ч. Чаплін. Поява звукової кінематографії. Національні кіношколи. Історичне кіно. Дж. Форд, К. Дрейер. О. Корда. Анімаційне кіно. В. Дісней. Критичний реалізм в кінематографі Р. Клер, М. Карне. Сюрреалістичне кіно. Л. Бунюель. Кінодетективи. А. Хічкок. Кіно в тоталітарних країнах.

Театр. Трагічний театр. Г. Крег. Епічний театр Б. Брехт. «Театр жорстокості» А. Арто. «Театр абсурду» Е. Іонеску, С. Беккет.

Музика. Боротьба традиціоналізму з модернізмом. Нові течії в музиці. Імпресіонізм. «Нова діловитість» (конструктивізм). Брюїтизм. «Епоха джазу» у США. Л. Армстронг. Д. Еллінгтон. Б. Гудмен. Симфоджаз. Дж. Гершвін. Вплив американської музики у країнах Європи.

Тема 5. Друга світова війна (1939–1945 рр.)

Початок Другої світової війни, її причини, характер та періодизація. Основні напрями історіографії проблеми.

Напад Німеччини на Польщу. Оголошення Великобританією та Францією війни Німеччині, перетворення війни на світову. Поразка Польщі. «Дивна війна» на Західному фронті, початок бойових дій на Атлантиці. Вступ радянських військ у Західну Україну та Західну Білорусь і включення їх до складу СРСР. Радянсько-німецький договір про дружбу, радянсько-німецька економічна угода 1940 р. та їх вплив на перебіг війни.

Радянсько-фінська війна 1939–1940 рр., реакція на неї провідних держав світу. Укладення радянсько-фінського мирного договору.

Приєднання до СРСР Бессарабії та Північної Буковини, держав Балтії.

Економічне й соціально-політичне становище Німеччини, Великобританії, Франції, Італії та США в 1939–1941 рр. Перебудова економіки на потреби війни і посилення ролі держави в західних демократіях.

Розробка Німеччиною планів агресивної війни на Заході. Напад гітлерівської Німеччини на Данію і Норвегію. Дії німецьких збройних сил проти норвезьких та британських військ, загарбання Норвегії. Остаточне затвердження плану військових дій Німеччини проти Франції.

Напад Німеччини на Францію, захоплення Бельгії, Нідерландів та Люксембургу. Наступ німецьких військ вглиб Франції. Вступ Італії у війну. Утворення «Вільної Франції» на чолі з генералом Ш. де Голлем. Капітуляція Франції, умови Комп'єнської угоди. Утворення уряду А. Петена у Франції. «Режим Віши». Історичні наслідки мюнхенської політики західних демократій та її краху.

В. Черчилль на чолі уряду Великої Британії. Початок «Битви за Англію», її етапи, складові та наслідки.

Остаточне визначення Німеччиною напрямку подальшої агресії і початок підготовки до нападу на СРСР. Розробка плану «Барбаросса».

Позиція США на початку війни. Проголошення нейтралітету. США як «невоюючий союзник» Великої Британії в 1939–1941 рр. Угода «Есмінці в обмін на бази». Запровадження «ленд-лізу». Небажання США вступати у війну в 1939–1941 рр.

Німецький окупаційний режим в Європі, його структура і характерні риси. Феномен колабораціонізму. «Новий порядок». Голокост. Руху Опору, особливості керівництва ним та його діяльність в 1939–1941 рр.

Безпосередня підготовка Німеччини до нападу на СРСР. Укладення радянсько-японського договору про ненапад. Напад Німеччини на СРСР. Бойові дії Німеччини проти СРСР. Крах гітлерівського плану «блискавичної війни» проти СРСР. Англо-радянські відносини в другій половині 1941 р. Початок створення антигітлерівської коаліції.

Напад Японії на Перл-Харбор, вступ США в Другу світову війну. Початок війни на Тихому океані. Розвиток та зміцнення союзницьких відносин між Великобританією, СРСР та США. Атлантична хартія. Проблема Другого фронту.

Німецький наступ на Сході в 1942 р. Бойові дії на Тихому океані. Вирішальна перемога військово-морських сил США над японським флотом. Зміна співвідношення сил в азійсько-тихоокеанському регіоні на користь США. Бойові дії в Північній Африці, битва при Ел-Аламейні. Завершення

бойових дій в Північній Африці, поразка німецько-італійських військ. Висадка англо-американських військ на Сицилії і Півдні Італії.

Початок розвалу фашистського блоку. Крах італійського фашизму. Капітуляція Італії. Воєнні дії в Італії. Подальше зміцнення антигітлерівської коаліції. Тегеранська конференція 1943 р.

Економічне й соціально-політичне становище Великої Британії, Італії, Німеччини та США в 1942–1943 рр. Успішний розвиток американської та британської економіки. «Тотальна війна» з боку Німеччини.

Зростання сил та активізація дій руху Опору в Європі в 1942–1943 рр. Збройна боротьба з окупантами, її регіональні особливості.

Відкриття Другого фронту в Європі. Бойові дії у Франції. Конференція в Бреттон-Вудсі 1944 р.

Загострення внутрішньополітичного становища в Німеччині. Змова проти А. Гітлера та її провал. Спроби представників вищого керівництва Німеччини налагодити таємні контакти з урядами США та Великої Британії з метою укласти сепаратний мир на Західному фронті.

Рух Опору на вищому етапі розвитку: національні збройні повстання.

Визволення Франції. Радянсько-французький договір 1944 р. Наступ англо-американських військ у Бельгії і Нідерландах. Контрнаступ німецьких військ в Арденнах. Визвольна боротьба в Східній та Південно-Східній Європі на заключному етапі війни. Кримська (Ялтинська) конференція 1945 р.

Бойові дії на заключному етапі війни в Європі. Берлінська операція. Взяття Берліну. Капітуляція Німеччини. Берлінська (Потсдамська) конференція 1945 р.

Азійсько-тихоокеанський театр військових дій на заключному етапі війни. Застосування США ядерної зброї проти Японії. Вступ СРСР у війну з Японією, розгром японської Квантунської армії. Закінчення Другої світової війни. Уроки Другої світової війни.

Модуль II. Країни Європи і Америки у 1918–1939 рр.: особливості соціально-економічного і політичного розвитку

Тема 6. Індустріальні країни Європи і Америки у період повоєнної нестабільності і стабілізації (1924–1929 рр.)

Післявоєнна криза 1918–1920 рр. у Європі і США. Капіталістична стабілізація 20-х років. «Індустріальна демократія».

Листопадова революція в Німеччині, її причини, характер, рушійні сили. Початок революції, її основні етапи. Створення Ради народних уповноважених, її діяльність. Баварська Радянська Республіка. Утворення Веймарської республіки. Веймарська конституція. Політична криза 1923 р.,

поразка лівих сил. «Півний путч» фашистів у Мюнхені. Економічна криза в Німеччині 1923 р., причини швидкого відновлення економіки в 1924 р. («План Дауеса»). Економічна стабілізація.

Післявоєнна економічна криза в США в 1920–1922 рр. Соціально-економічне та політичне життя в США на початку 20-х рр. Післявоєнна соціальна напруга і шляхи її пом'якшення. Зростання промислового виробництва в США. «Проспериті» у США. Ідеологія «твердого індивідуалізму» і «соціальної відповідальності бізнесу».

Економічне та політичне становище Великої Британії після Першої світової війни. Причини зниження темпів промислового розвитку в Англії. Різде ослаблення державного регулювання економікою. Становище і життєвий рівень британців на початку 20-х рр. Економічна криза 1920–1922 рр., її причини та наслідки. Особливості становища британської колоніальної системи після Першої світової війни. «Ольстерська проблема». Національно-визвольна боротьба Ірландії за незалежність під керівництвом партії Шинфейн в 1918–1921 рр. Англо-ірландська угода 1921 р. і перетворення Ірландії на британський домініон. Громадянська війна в Ірландії 1922–1923 рр., поразка республіканців. Особливості стабілізації у Великій Британії. Криза традиційної двопартійної системи. Перший лейбористський уряд Р. Макдональда, його внутрішня і зовнішня політика. Прихід до влади консерваторів. Уряд С. Болдуїна, його внутрішня та зовнішня політика в 1924–1929 рр. Загальнонаціональний страйк 1926 р. і його значення. Вибори 1929 р. і прихід до влади лейбористів.

Франція в повоєнний період. «Національний блок» і вибори 1919 р. Економічне та соціально-політичне становище французького суспільства на початку 20-х рр. ХХ ст. Подальше послаблення зовнішньополітичних позицій Франції в 20-х рр. Окупація Рура і дипломатична поразка Франції. Негативні наслідки «плану Дауеса» для Франції. Причини економічного підйому Франції. Політика уряду «лівого блоку». Уряд «національної єдності», його політика.

Наслідки Першої світової війни для Італії. «Переможена серед переможців». Особливості економічного та соціально-політичного становища Італії. Радикалізація італійського суспільства, її причини та наслідки. Лівий рух в Італії.

Зародження фашистського руху в Італії, його програма, соціальна база та специфіка. Беніто Муссоліні. Діяльність фашистів в 1919-1921 рр., зростання їх впливу. «Пакт умиротворення». Прихід фашистів до влади: «похід на Рим». Становлення фашистської диктатури.

Тема 7. Світова економічна криза (1929–1933 рр.) і пошуки шляхів виходу з неї

«Велика депресія»: характер і походження, ознаки, наслідки. Шляхи виходу з кризи: реформізм і фашизм. Паніка на Нью-Йоркській біржі 24 жовтня 1929 р. Особливості економічної кризи в США. Антикризова політика президента Г. Гувера. Вимушений перехід від «твердого індивідуалізму» до етатизму, діяльність РФК. Загострення соціальної напруженості в США. «Голодні походи» на Вашингтон. «Гувервілі». Розгром наметового містечка на березі Потомака. Вибори 1932 р. «Новий курс» Ф. Д. Рузвельта, його теоретичні засади та практичне втілення в законодавстві, промисловості, сільському господарстві, соціальній сфері і політичному житті США. Ф. Рузвельт: людина і політик. Соціально-політичне життя США в 1930-ті рр. Американське суспільство в роки кризи і «нового курсу».

Особливості світової економічної кризи у Великій Британії. Загострення соціальних конфліктів і британський досвід їх розв'язання. Парламентські вибори 1929 р. і перемога лейбористської партії. Програма «Лейборизм і нація». Політика другого лейбористського уряду. Діяльність Міністерства по боротьбі з безробіттям. «Закон про аномалії». Вестмінстерський статут. Розкол лейбористської партії і утворення коаліційного «національного уряду» Р. Макдональда, його антикризова програма. Шляхи і засоби стабілізації економічного, політичного та соціального життя.

Особливості економічної кризи початку 1930-х рр. у Франції. Антикризова політика французьких урядів та ідеї державного регулювання економіки. Дирижизм як французький варіант кейнсіанства. Правоконсервативний варіант дирижизму в політиці урядів А. Тардье та П. Лавалля. «Захищений сектор» економіки. Посилення виконавчої влади. Нові тенденції у політичному житті, посилення фашистських сил. Робітничий рух. «Друга редакція» «лівого блоку», його прихід до влади.

Економічна криза 1929–1933 рр. в Італії. Етатизм, мілітаризація економіки, політика «автаркії». Фашистська «корпоративна система». Антифашистський рух у країні.

Особливості економічної кризи 1929–1933 рр. у Німеччині. План Юнга і позиція міжнародних фінансових кіл. Поляризація політичних сил у країні. Антикризова політика кабінету Брюнінга і результати дострокових парламентських виборів 1930 р. Причини успіху НСДАП. Політична ситуація у 1931–1932 рр. Розкол німецького робітничого руху – протистояння КПН і СДПН. Скорочення електорату ліберально-демократичних партій і «традиційних націоналістів». Результати президентських і парламентських

виборів 1932 р. Прихід нацистів до влади. Створення системи державного регулювання, прагнення до тотального регламентування.

Тема 8. Фашистські режими в Європі в 30-ті роки ХХ ст.

Історіографія фашизму. Немарксистська історіографія. Соціально-психологічна школа. Марксистська історіографія.

Типологічні характеристики фашизму. Загальна характеристика фашистських режимів. Фашизм і громадянське суспільство. Система вождизму. Ідеологічна система фашистських режимів.

Німеччина під владою нацистів. Нацистська диктатура в Німеччині (1933–1939 рр.). Формування тоталітарної системи нацистської диктатури. Розпуск рейхстагу 1 лютого 1933 р. і нові вибори. Підпал рейхстагу, початок масових репресій, встановлення однопартійної диктатури. Ліквідація федеративного устрою. Ніч «довгих ножів».

Внутрішня політика нацистського режиму. «Уніфікація» профспілок. Система соціального контролю. Фашизація культурного життя. Боротьба з церквою. Політика антисемітизму. «Кришталева ніч». Економічне життя. «Битва за працю». Чотирирічний господарський план. Мілітаризація економіки.

Зовнішня політика А. Гітлера. Вимога ревізії Версальської угоди і «здобуття нового життєвого простору». Пропагандистська машина нацистського режиму. Соціальна і расова політика нацистського режиму. «Імперія СС».

Еволюція фашистського режиму в Італії. Організація «корпоративної держави», її сутність. Мілітаризація економіки. Фашизація усіх сфер життя. Масштаби і реальний вплив опозиції режиму Б. Муссоліні в Італії 30-х рр. ХХ ст. Еволюція відносин фашистського режиму з Ватиканом.

Специфіка іспанського фашизму. «Чорне дворіччя» (листопад 1933 – лютий 1936 рр.). Військово-фашистський заколот і початок громадянської війни в Іспанії (1936–1939 рр.). Наслідки громадянської війни. Встановлення диктатури Ф. Франко. Формування політико-правової системи.

Особливості фашизації Португалії. Конституція 1933 р. і створення в Португалії «унітарної корпоративної республіки».

Тема 9. Країни Латинської Америки після Першої світової війни.
Зміцнення політичних й економічних позицій США у роки економічної стабілізації в регіоні. Політичне життя країн Латинської Америки. Каудильїзм. Державні перевороти. Утвердження демократичних режимів в Перу, Чилі і на Кубі у міжвоєнний період. Відмова США від політики «великого кийка» до політики «доброго сусіда». Посилення позицій Німеччини, Італії та Японії в країнах Латинської Америки.

Структура освітньої компоненти

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Всього	У тому числі					У тому числі					
		Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття	Всього	Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття
Модуль I. Світ між двома світовими війнами. Друга світова війна (1939-1945 рр.)												
Тема 1. Вступ. Новітня історія країн Європи та Америки: підходи до викладання курсу	6	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Міжнародні відносини між двома світовими війнами	16	4	4	-	8	-	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Суспільно-політичні рухи	12	2	2	-	8	-	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Наука і культура країн Європи і Америки між двома світовими війнами	14	2	4	-	8	-	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Друга світова війна	17	4	6	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Разом за модулем 1	65	14	16	-	35	-	-	-	-	-	-	-
Модуль II. Країни Європи і Америки у 1918–1939 рр.: особливості соціально-економічного і політичного розвитку												
Тема 6. Індустріальні країни Європи і Америки у період повоєнної нестабільності і стабілізації (1924–1929 рр.)	17	4	4	-	9	-	-	-	-	-	-	-
Тема 7. Світова економічна криза (1929–1933 рр.) і пошуки шляхів виходу з неї	21	6	6	-	9	-	-	-	-	-	-	-
Тема 8. Фашистські режими в Європі в 30-ті роки ХХ ст.	17	4	4	-	9	-	-	-	-	-	-	-
Тема 9. Країни Латинської Америки між двома світовими війнами	10	2	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-
Разом за модулем 2	65	16	14	-	35	-	-	-	-	-	-	-

РЕКОМЕНДАЦІ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення освітньої компоненти «Новітня історія країн Європи та Америки». Вона здійснюється за такими напрямками:

- підготовка питань, визначених у планах семінарських занять;
- підготовка питань і тем, винесених виключно на самостійну роботу;
- конспектування статей з фахових журналів, розділів монографій або підручників;
- підготовка реферату;
- виконання індивідуальних завдань (повідомлень);
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до заліку та екзамену.

Лекційний матеріал, поданий викладачем, повинен бути відправною точкою для здобувача вищої освіти, однак ніяк лише формою готової передачі знань. Викладач у лекції формулює ті питання, проблеми, що повинні бути вивчені, проаналізовані студентами при підготовці до семінарських занять. Здобувач, який прагне до саморозвитку, самоосвіти, має докласти зусиль до вирішення поставлених йому завдань, творчо підходити до них, навчитись правильно аналізувати їх і відповідно втілювати їх у своїх відповідях, рефератах, підсумкових модульних роботах тощо. Виходячи з цього, необхідно підкреслити, що самостійна робота є дуже важливим видом пізнавальної діяльності студентів, формування його як творчої, активної особистості. Це, безперечно, допоможе майбутньому історичу і в професійній діяльності, а також при вирішенні життєвих проблем.

При виконанні завдань самостійної роботи здобувачам необхідно творчо використовувати свої попередні знання, уміння й досвід. Особливо важливо навчитись чітко планувати цю роботу, виділяти головне, використовувати відповідні засоби та методи.

При *конспектуванні* статей з фахових журналів, розділів монографій або підручників студент має насамперед попередньо ознайомитись з їхньою структурою, виділити важливі для конспектування місця, продумати відповідний план конспекту. Спеціалісти рекомендують конспектувати при повторному читанні статті, книги або джерела, коли усвідомлюється краще смисловий зв'язок ідей, фактів, логіка міркувань авторів. У конспекті необхідно робити записи переважно своїми словами, можна іноді цитувати автора. Ні в якому разі не треба сліпо переписувати більшість запропонованого тексту, оскільки це не розвиває творчі здібності студента і забирає багато часу. Конспект має бути чітко спланованим, невеликим за

обсягом, складатись з окремих тез, або стисло законспектованих пунктів, з доповненням їх власними думками.

При підготовці *реферату* здобувач має насамперед виявити бажання вивчати запропоновану тему, а також вміння глибоко та детально проаналізувати поставлену проблему. Здобувач вищої освіти може запропонувати і свою тему реферату, після консультації з викладачем, який визначить її значущість та доцільність.

Студенту важливо ознайомитись з вимогами до написання реферату, підібрати необхідну літературу, також проконсультувавшись з викладачем (частково вона вже запропонована у плані семінару).

Обсяг реферату визначається змістом та складністю теми, характером викладу матеріалу і може становити близько 10 сторінок друкованого тексту (без урахування списку використаної літератури та додатків).

Структура реферату передбачає, по-перше, складання плану. План містить такі елементи: вступ, пункти основної частини, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки (якщо вони є). У додатки вносять статистичну інформацію (таблиці, діаграми тощо), документи нормативного характеру (положення, статuti тощо), матеріали, на які робляться посилання у роботі (окрім тих, що вказуються у списку використаної літератури).

Реферат виконується державною мовою. У текст можна включати цитати, визначення для підтвердження своєї думки.

Загальна оцінка реферату визначається рівнем обґрунтування зроблених узагальнень (вступ, висновки), кількістю використаної літератури та вмінням її проаналізувати в основній частині.

Захист реферату проводиться студентом на семінарському занятті у відведений викладачем час, може обговорюватися у групі після доповіді. Доповідач має відповісти на запитання, що виникли під час обговорення.

Реферат має бути оформлений на окремих аркушах паперу формату А4 (210x297 мм), додержуючись таких розмірів полів: верхнє, лівє і нижнє – не менше 20 мм, правє – не менше 10 мм. Реферат виконують шрифтом Times New Roman розміром 14, міжрядковий інтервал – 1,5. Титульний аркуш повинен містити: найменування вищого навчального закладу; назву реферату; П. І. Б. студента (група, курс, факультет, форма навчання); науковий ступінь, вченє звання, П. І. Б. наукового керівника; місто та рік. При написанні реферату обов'язково потрібно давати посилання на джерела, використану літературу після кожного їхнього використання у тексті (у квадратних дужках із вказанням номеру сторінки, наприклад: [3, с. 56]). Не можна включати до переліку ті джерела, на які не були зроблені посилання в

роботі. Список використаних джерел та літератури розміщують в алфавітному порядку, або по мірі згадування у тексті роботи (при цьому лише один раз вказуючи одне і те ж джерело) і складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи. У списку повинні переважати новітні видання. Кількість використаних джерел – не менше 8.

При виконанні *індивідуального завдання (повідомлення)* здобувач вищої освіти повинен ознайомитись з вимогами до нього, змістом, проконсультуватись з викладачем з конкретних питань та методів виконання його, що викликають складнощі, проаналізувати відповідний теоретичний матеріал, необхідний для виконання індивідуального завдання, скласти план виконання завдання, оформити його у письмовому вигляді в своєму зошиті. Обов'язково наприкінці необхідно вказати використану літературу та джерела. Повідомлення має бути розглянуто під час семінарського заняття. В іншому випадку, за браком часу, допускається його письмова здача викладачеві, з подальшою усною співбесідою із студентом у визначений час.

Вимоги та критерії оцінювання *науково-дослідницького есе*. Есе є самостійною письмовою роботою здобувача вищої освіти, написання якої сприяє розвитку аналітичних навичок студентів та є обов'язковою вимогою для допуску до складання іспиту. Тему есе студенти обирають самостійно в межах змісту програми дисципліни та, у разі потреби, можуть проконсультуватися з викладачем. Есе повинно бути самостійним дослідженням автора, плагіат та надмірне цитування є неприпустимими. Есе складається з таких частин: титульний аркуш, зміст, анотація (до 100 слів), вступ, основний зміст, висновки, список використаних джерел. Обсяг есе становить 1500-1700 слів. До зазначеного обсягу не враховується титульний аркуш, анотація та список використаних джерел. Посилання у тексті на бібліографічні джерела позначаються у квадратних дужках із вказівкою в них порядкового номера джерела за списком та через кому номер сторінки (наприклад, [3, с. 18]). Список використаних джерел оформлюється у відповідності до вимог ДСТУ 8302:2015.

Роботи, що містять ознаки академічного плагіату не зараховуються. У разі якщо робота була подана пізніше встановленого строку від отриманої оцінки віднімаються три штрафні бали.

Есе оцінюється за такими критеріями (має 95 балів):

Наукова якість дослідження має 40 балів:

- точність та повнота розкриття теми дослідження;

Основний зміст має 41 бал:

- вдалий вибір теми, чіткість аргументів;
- доречність, точність та вичерпність опису фактичних питань;

- чіткість, точність, логічна узгодженість та переконливість наведених аргументів;
- оригінальність та новизна наведених аргументів;
- аргументованість та якість висновків.

Оформлення max 14 балів:

- загальний стиль роботи, структура, орфографія, пунктуація та граматики;
- правильність оформлення посилань та списку використаних джерел.

Політика щодо дотримання академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право та суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

До порушень академічної доброчесності здобувачів вищої освіти належить: академічний плагіат, фальсифікація, списування, обман, хабарництво. У разі виявлення порушення академічної доброчесності здобувач має повторно виконати індивідуальне завдання (есе) чи повторно пройти форму оцінювання.

Підготовка до ***підсумкових модульних робіт (ПМР), екзамену*** має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або освітньої компоненти загалом. При цьому здобувач повинен ознайомитись з переліком питань та завдань до ПМР, екзамену; використати конспект лекцій з даної дисципліни, рекомендовані підручники, монографії, статті. При підготовці необхідно виділити більш складні питання та завдання, приділити їм ретельнішу увагу. Рекомендуємо також для перевірки своїх знань виконати студенту тестові завдання до кожної теми, включеної до ПМР.

ПМР складається з трьох типів завдань, що відрізняються складністю: тестові завдання, теоретичні завдання, практичні завдання. До тестових завдань відносяться тестові завдання з вибором однієї або декількох правильних відповідей, закінченням речення, визначенням понять. За допомогою теоретичного завдання перевіряється знання навчального програмного матеріалу. Практичне (творче) завдання передбачає, що здобувач повинен вміти використовувати набуті знання і вміння з освітньої компоненти «Новітня історія країн Європи та Америки», аналізувати та робити обґрунтовані висновки.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I

СВІТ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ. ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА (1939-1945 РР.).

Семінарське заняття № 1-2: *МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ (4 год.)*

Мета: ознайомитися з особливостями міжнародного становища країн Європи та Америки після завершення Першої світової війни (1914–1918 рр.), причинами змін на політичній карті світу, сутністю Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.

План:

1. Підготовка та початок роботи Паризької мирної конференції. Розбіжності серед переможців.
2. Система мирних договорів, їх основні положення та оцінка.
3. Вашингтонська конференція 1921–1922 рр., її рішення та історичне значення.
4. Суперечності Версальського світопорядку та пошуки нових форм міжнародної співпраці:
 - 4.1. Створення Ліги Націй. Мандатна система.
 - 4.2. «Російський чинник» у європейській політиці: Генуезька конференція 1922 р., проблема боргів Росії, Гаазька конференція 1922 р. Німецько-радянське зближення 1920-х років.
 - 4.3. «Німецький чинник» у європейській політиці: Рурський конфлікт. Репараційні плани Ч. Дауеса та О. Юнга та їх значення для Німеччини Локарнська конференція 1925 р. Рейнський гарантійний пакт.
5. Проблеми роззброєння. Женевський протокол. Укладання пакту Бріана-Келлога, його основні ідеї.

Ключові поняття: Велика війна, Антанта, Центральні держави, Комп'єнське перемир'я, Версальський, Сен-Жерменський, Тріанонський, Неїський, Севрський мирні договори, Ліга Націй, мандатна система, репарації.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Вкажіть, з якою метою була скликана Паризька мирна конференція?
2. Охарактеризуйте позиції великих держав напередодні й під час Паризької мирної конференції.
3. З'ясуйте умови Версальського договору 1919 р.
4. Охарактеризуйте міжнародну організацію «Ліга націй». Коли і з якою метою вона була створена?

5. Які мирні договори були підписані після Першої світової війни з країнами-союзницями Німеччини? Стисло охарактеризуйте умови кожного з них.
6. З якою метою було скликано Вашингтонську конференцію?
7. Проаналізуйте наслідки угоди в Рапалло між радянською Росією та Німеччиною.
8. Назвіть основні ідеї пакту Бріана-Келлога.
9. Які заходи було вжито для створення нової системи колективної безпеки?
10. За допомогою пошукових систем Інтернету знайдіть інформацію про етапи вирішення питання репарацій щодо Німеччини і складіть схему.
11. На контурній карті позначте, які зміни відбулися на політичній карті після Першої світової війни 1914–1918 рр.

Методичні рекомендації:

Визначене семінарське заняття є продовженням розпочатого на лекції вивчення питання про облаштування повоєнного світу, що відбувалося на серії мирних конференцій у 1919–1920-х рр. Тому, готуючись до нього, слід передусім уважно прочитати конспект лекцій, ознайомитися зі змістом рекомендованої літератури.

Підготовка до семінарського заняття має ґрунтуватися на аналізі ситуації, яка склалася на європейському континенті і в світі наприкінці 1918 р. При цьому слід назвати наслідки Першої світової війни: людський вимір, економічні та політичні. Цей аспект допоможе зрозуміти доцільність проведення Паризької мирної конференції і актуальність питань, які там піднімалися. Принципи, за якими мали вибудовуватися міжнародні відносини, були висловлені ще президентом США В. Вільсоном 8 січня 1918 р. Покажіть, якою була роль «Ради чотирьох» та «Ради десятих» на цій конференції. Охарактеризуйте позиції держав-переможниць на конференції. Основним результатом роботи Паризької мирної конференції було підписання Версальського мирного договору 28 червня 1919 р., в річницю вбивства в Сараєво. Більша частина умов договору носила характер «покарання агресора». Назвіть ці умови і дайте їм оцінку. До змісту Версальського договору, як і до інших договорів, увійшов статут Ліги Націй. Який механізм забезпечення миру було передбачено у Статуті? Укажіть сильні та слабкі його аспекти.

Охарактеризуйте основні положення договорів, що були укладені з союзниками Німеччини в період 1919–1923 рр., покажіть, яких територіальних втрат зазнали союзники Німеччини. Дійдіть висновку, що в основу договорів Німеччини були покладені основні положення Версальського мирного договору. Вони містили статті, які торкалися територіальних змін, воєнних обмежень, репарацій тощо. Найбільших територіальних втрат зазнала Угорщина. Найскладнішим виявилось питання

укладення миру з Туреччиною. Національно-визвольна боротьба турецького народу примусила країни Антанти змінити умови миру. Як і Версальський, мирні договори із союзниками були несправедливими і містили в собі статті, які були вибухонебезпечними в майбутньому.

Важливим свідченням недосконалості створеної в Парижі міжнародної системи стала штучна самоізоляція США. Але країна, яка після Першої світової війни стала економічно потужною державою, не могла залишатися осторонь в складанні нового світового політичного порядку. Азійсько-Тихоокеанський регіон був серйозним центром міждержавних протиріч. Основними суперниками в цьому регіоні виступали США, Велика Британія та Японія. Основними питаннями, що викликали міждержавні протиріччя, були: контроль над Китаєм; недоторканність колоніальних володінь; баланс морських озброєнь. Для вирішення цих проблем було скликано Вашингтонську конференцію. Дайте оцінку роботі конференції, охарактеризуйте угоди і з'ясуйте, чому встановлювалося саме таке співвідношення флотів провідних морських держав світу, на що була скерована угода «П'яти держав»? А також з якою метою була укладена угода щодо Китаю і яке значення вона мала для цієї країни?

Рішення Паризької та Вашингтонської конференцій заклали основу Версальсько-Вашингтонської системи післявоєнних міжнародних відносин. Дана система міжнародних відносин проіснувала недовго. Досить швидко розпочнеться процес її перегляду й удосконалення. Це було зумовлено тим, що ця система міжнародних відносин порушувала головний принцип – принцип справедливості. Не зважаючи на безліч негативних проявів, вона мала і низку позитивних моментів, які свідчили про розуміння необхідності докорінних змін у міжнародних відносинах, які б усунули можливість глобальних збройних конфліктів. Детальніше охарактеризуйте позитивні та негативні сторони Версальсько-Вашингтонської системи договорів.

Протягом 1920-х рр Європа знову була втягнута в серію гострих міжнародних конфліктів і криз. Стала очевидною нагальна потреба розробки принципів післявоєнного врегулювання, створення системи безпеки і співробітництва, здатної побороти загрозу реваншизму й експансіонізму. У провідних країнах Заходу активізувалися політичні сили, які прагнули до конструктивного діалогу «переможців» і «переможених». Поворотним моментом в цьому відношенні став 1924 р., коли до влади у Франції прийшов уряд Е. Еррію, а у Великобританії – Р. Макдональда.

Питання семінарського заняття вимагають визначення основних проблем, що виникли у міжнародних відносинах 1920-х років. Це проблеми роззброєння, територіальні претензії, питання репарацій і боргів. Для їх

розв'язання було застосовано низку заходів: скликано Генуезьку конференцію; підписано договір у Рапалло. У 1920-х роках було зроблено значний крок у розвитку міжнародного права. З цією метою відбулася Локарнська конференція, яка встановила нову систему європейської безпеки; їй передувало підписання Рейнського гарантійного пакту; відбулося підписання Женевської конвенції про заборону використання хімічної зброї та права військовополонених; підписання пакту Бріана-Келлога, який передбачав проект створення європейського союзу. Для розв'язання проблеми своєчасної реалізації Німеччиною плану репараційних платежів було запропоновано план Дауеса і план Юнга. Дайте оцінку цим заходам та покажіть, які зміни було внесено до Версальсько-Вашингтонської системи у 1920-х роках.

Рекомендована література

1. The Four Power Treaty. URL: https://archive.org/stream/jstor-20659883/20659883_djvu.txt
2. The Five-Power Treaty. URL: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference>
3. The Nine-Power Treaty. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/tr22-01.asp
4. Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога) (витяг) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text
5. The Covenant of the League of Nations. URL: <http://www.refworld.org/docid/3dd8b9854.html>
6. President Woodrow Wilson's 14 Points (1918). URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points>
7. Peace Treaty of Versailles (28 June, 1919) URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(06\)%2028.myr.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(06)%2028.myr.php)
8. Lloyd George D. The Truth about the Peace Treaties. London, 1938. Vol. 1. P. 405.
9. Supplementary Agreement to the German-Russian Agreement (Treaty of Rapallo, April 16, 1922); November 5, 1922 URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1922\(11\)05.German-Russian.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1922(11)05.German-Russian.php)
10. Rene Pino. La bataille de Ruhr. Paris, 1924. P. 290 (Раймон Пуанкаре щодо сплати репарацій Німеччиною 1923 р.).
11. Веденєєв Д. Українська делегація на мирній конференції в Парижі. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*: зб. наук. пр. Київ, 1993. Вип. 4. С. 21–31.

12. Ветров І., Шевченко О. Червона армія і рейхсвер: військово-технічна співпраця у 1922–1933 роках. Київ, 2008. 247 с.
13. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія ХХ – початку ХХІ століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
14. Гуцало Л. В. Перша світова війна і Україна у сучасній українській історіографії. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2017. № 4. С. 119–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inhpc_2017_4_11
15. Гервард Р., Горн Р. Війна під час миру. Збройні конфлікти в Європі після Першої світової війни 1917–1923 / пер. Ю. Джугастрянська, І. Соїра. К: Laugus, 2020. 292 с.
16. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. К.: Основи, 2000. 1464 с.
17. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики. ХХ – початок ХХІ ст.: Навч. посіб. 2-ге вид., без змін. / В. Ф. Салабай, І. Д. Дудко, М. В. Борисенко, М. П. Чуб. К. : КНЕУ, 2008. 368 с.
18. Касперович М. П. Історія сучасної Німеччини (ХХ століття): навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 1998. 99 с.
19. Коріненко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945 рр.) : навчальний посібник для студ. іст. спец. вищих навч. закл. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль: Астон, 2003. 384 с.
20. Овчаренко О., Сухушина О., Земзюліна Н. З історії війн першої половини ХХ століття: деякі питання міжнародних відносин : монографія. Черкаси: Вертикаль, 2018. 430 с.
21. Постоловський Р. М. Світ на зламі епох: історія кінця ХІХ – середини ХХ ст.: навч. посіб. для студ. вузів. К., 2000. 240 с.
22. Рубаха Ю. Ліга Націй як міжнародний інструмент підтримання миру і безпеки в світі. Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2008. 84 с.
23. Сич О. Сполучені Штати Америки в міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.): навч. посібник. Чернівці: Рута, 2003. 64 с.
24. Фісанов В. П. «Чотирнадцять пунктів» президента США Вудро Вільсона: документознавчі аспекти. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2014. Вип. 2. С. 208–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mfapim_2014_2_19.
25. Fink C. The Genoa Conference: European Diplomacy, 1921–1922. By Carole Fink. Chapel Hill, N.C. and London: The University of North Carolina Press, 1984. 365 p.
26. Lawrence Sondhaus. World War One: The global Revolution. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2011. P. 453 (промови Раймона

- Пуанкаре на відкритті Паризької конференції).
27. Patrick O. Cohrs, *The Unfinished Peace After World War I: America, Britain and the Stabilization of Europe, 1919-1932*. New York: Cambridge University Press, 2006. 693 p. (P. 22–33).
 28. MacMillan M. *Paris 1919: Six Months That Changed the World*. New York: Random House, 2003. 570 p. URL: <https://bnk.institutkurde.org/images/pdf/EJNCB23UK7.pdf>
 29. Steiner Z. *The Lights that Failed: European International History, 1919–1933*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 960 p.
 30. *The Treaty of Versailles: A Reassessment after 75 Years* / Ed. by M. Boemeke and others. Cambridge, 1998.
 31. Tooze A. *The Deluge: The Great War and the Remaking of Global Order, 1916–1931*. London: Allen Lane, 2014. 644 p.

Семінарське заняття № 3: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ РУХИ (2 год.)

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з особливостями суспільно-політичних рухів у країнах Європи та Америки в період між світовими війнами (1918–1939 рр.).

План:

1. Лібералізм та консерватизм, їх пріоритети й соціальна база.
2. Робітничий і соціалістичний рухи. Роль профспілок в міжвоєнний період.
3. Комуністичний рух. Утворення, цілі і тактика комуністичних партій. Комінтерн. Стосунки компартій із соціал-демократією.
4. Фашизм і націонал-соціалізм. Походження, ідейні засади і соціальна база італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму.

Ключові поняття: суспільно-політичні рухи, лібералізм та консерватизм, неолібералізм, робітничий і соціалістичний рухи, профспілки, комунізм, Комінтерн, фашизм і націонал-соціалізм.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Охарактеризуйте термін «суспільно-політичний рух».
2. З'ясуйте питання типології суспільно-політичних рухів, розвиток яких пов'язаний з періодом між світовими війнами (1918–1939 рр.).
3. Проаналізуйте ідеологічні засади лібералізму.
4. Які риси характерні для ідеології консерватизму?
5. Охарактеризуйте ідеологічні засади соціалізму. В яких країнах ідеї соціалізму набули найбільшого поширення і чому?

6. Охарактеризуйте робітничий рух 20-30-х рр. ХХ ст. Чи мав він певні відмінності в різних країнах? Доведіть свою думку, опираючись на історичні факти.
7. Охарактеризуйте термін «Комінтерн». Проаналізуйте вектори діяльності цієї міжнародної організації.
8. Охарактеризуйте термін «Соцінтерн». У чому полягає сутність діяльності цієї міжнародної організації?
9. У чому полягала політика діяльності Народного фронту?
10. Чому, на Вашу думку, в окремих європейських країнах (і в яких саме?) склалися сприятливі умови для зародження й стрімкого розвитку фашистської ідеології?
11. Які наслідки мала практична реалізація фашистської ідеології як для окремих народів чи країн, так і для історії людства загалом? Аргументуйте свою думку, підтверджуючи її історичними фактами.

Методичні рекомендації:

З-поміж різноманітних ідейно-політичних течій, які мали значний вплив на вибір напрямів суспільного розвитку, форм і методів розв'язання соціально-економічних проблем, на початку ХХ століття помітно вирізнялися консерватизм, лібералізм і соціал-демократія. Після Першої світової війни до них долучилися інші течії. Від соціалістичного руху відкололося найрадикальніше крило – комуністичні партії. Праворадикальний напрям утілювали фашисти. Крайні рухи та їх тоталітарні партії протиставляли свою ідеологію і свій режим ліберально-демократичним ідеям і парламентаризму. Неприйняття диктаторських форм влади, революцій і радикальних реформ, які могли привести до зміни суспільного устрою, демонстрували представники ліберальних і консервативних сил. Потрібно підкреслити, що фашизм, нацизм, комунізм дістали реальне втілення у практиці державного будівництва Італії, Німеччини, Радянського Союзу, а лібералізм і консерватизм становили підвалини державного устрою демократичних країн Заходу. Розкриваючи зміст національно-визвольного руху, необхідно вказати, що це була боротьба народів за національну незалежність, економічну самостійність, духовне звільнення і соціальний прогрес. Ареною національно-визвольного рухів цей час стають колонії, напівколонії, залежні території.

Рекомендована література

1. Гітлер А. Ми хочемо створити Велику Німеччину, яка об'єднає всі германські народи. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1923.hitler.php>
2. Муссоліні Б. Доктрина фашизму (1932 р). URL: [http://hai-](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1932.mussolini.php)

- nyzhnyk.in.ua/doc2/1932.Mussolini.php
3. Програма фашистського руху (1919 р.) URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919.Fasci Italiani.php>
 4. Das Goebbels J. Communism with the Mask. (This speech was delivered to the annual congress of the Nazi Party on 13 September 1935) / Геббельс Й. *Комунізм без маски (Промова на щорічному партійному з'їзді НСДАП, 13 вересня 1935 р.)*. URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1935\(09\)13.goebbels.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1935(09)13.goebbels.php)
 5. Goebbels J. Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei: Eine historische Darstellung in Tagebuchblättern, (Vom 1. Januar 1932 bis zum 1. Mai 1933). München, 194325-Punkte-Programm der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei [vom 24. Februar 1920] / 25 пунктів. *Програма Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП) (24 лютого 1920 р.)*. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1920.Hitler.php>
 6. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ: Дух і Літера, 2005. 584 с.
 7. Безансон А. Лихо століття: про комунізм, нацизм та унікальність Голокосту / Пер. з фр. Т. Марусика. Київ: Пульсари, 2007. 135 с.
 8. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія ХХ – початку ХХІ століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
 9. Гомза І. А. Суспільно-політичні рухи: навчальний посібник. Київ: НаУКМА, 2018. 176 с.
 10. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945). Київ, 2013. 619 с.
 11. Історія сучасного світу: соціально-політична історія ХV–ХХ століть: навч. посіб. / За ред. Ю. Горбань. Київ; Знання, 2012. 438 с.
 12. Консерватизм: Антологія. Київ: Смолоскип, 2008. 820 с.
 13. Лібералізм: Антологія. Київ: Смолоскип, 2002. 1122 с.
 14. Мицик Л. М., Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
 15. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 944 с.
 16. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
 17. Перша світова війна і революції: вектори соціокультурних трансформацій: Колективна монографія / Наукова редакція д.і.н., проф. С. С. Трояна. К.: Кондор-Видавництво, 2017. 280 с.
 18. Постоловський Р. М. Світ на зламі епох: історія кінця ХІХ – середини ХХ ст.: навч. посіб. для студ. вузів. К., 2000. 240 с.

19. Романюк А.С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. Київ: Знання, 2011. 255 с.
20. Романюк А. Політична доктрина консерватизму. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2010. Вип. 14. С. 254–259. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8204/1/ПОЛІТИЧНА%20ДОКТРИНА%20КОНСЕРВАТИЗМУ.pdf>
21. Сервіс Р. Товариші. Комунізм: світова історія / Пер. з англ. Київ: Темпора, 2012. 616 с.
22. Фюре Ф. Минуле однієї ілюзії. Нарис про комуністична ідею у ХХ столітті / Пер. з фр. В. Каденко. Київ: Дух і літера, 2007. 810 с.

Семінарське заняття № 4-5: НАУКА І КУЛЬТУРА КРАЇН ЄВРОПИ І АМЕРИКИ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ (4 год.)

Мета: з'ясувати особливості розвитку науки і культури країн Європи й Америки у міжвоєнний період.

План:

1. Освіта і наука.
2. Основні тенденції в розвитку літератури та мистецтва.
3. Розвиток театру та кіно.
4. Архітектура.

Ключові поняття: реформування системи освіти, диференціація освіти, «середня освіта для всіх», феноменологія, психоаналіз (фрейдизм), неофрейдизм, прагматизм, позитивізм, кейнсіанство, ядерна фізика, енергетика, модернізм, реалізм, детективний жанр, кіноімпресіоністи, Нобелівська премія, джаз, Голлівуд, функціоналізм.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які зміни відбулися в системі освіти в першій третині ХХ ст.?
2. Складіть розгорнутий план відповіді за темою «Розвиток науки в міжвоєнний період».
3. Складіть розповідь про одного з лауреатів або лауреаток Нобелівської премії (на вибір).
4. Назвіть найважливіші науково-технічні досягнення цього періоду. У яких галузях науки відбулися найбільші зміни й чому?
5. Що являє собою масова культура?
6. Чи вважаєте Ви, що відсутність єдиного, загально визнаного напрямку в мистецтві свідчила про естетичну кризу культури міжвоєнного періоду?
7. Що нового з'явилося у кіномистецтві ХХ ст.? Чим, на Вашу думку, був зумовлений стрімкий злет саме американського кіно?

Методичні рекомендації:

Висвітлюючи *перше питання*, охарактеризуйте зміни, які відбулися в системі освіти. До початку XIX ст. абсолютна більшість людей у світі була неосвіченою. Це значно гальмувало подальший розвиток індустріального суспільства. Щоб подолати це негативне явище, з кінця XIX ст. у країнах Західної Європи та Америки почали вводити систему загальної обов'язкової початкової освіти, а з початку XX ст. – загальну обов'язкову середню освіту.

Розвивалася й вища освіта. Її центрами стали Кембриджський, Оксфордський, Единбурзький університети у Великій Британії та Гарвардський, Колумбійський, Каліфорнійський, Іллінойський, Стенфордський університети в США. Вони одночасно були й осередками розвитку світової науки. У контексті цього питання назвіть найважливіші науково-технічні досягнення цього періоду.

У *другому питанні*, характеризуючи основні тенденції в розвитку літератури та мистецтва, слід зацентувати увагу на те, що на межі XIX–XX ст. відбувався перехід до нових ідей, що ламали традиційні уявлення про мистецтво. Цей перехід іноді називають декадансом (занепадом). Хоча насправді це був не занепад, а пошук нових форм художнього зображення дійсності. У 1920–1930-ті рр. на розвиток мистецтва й літератури величезний вплив мали Перша світова війна, революції, зародження й становлення тоталітаризму.

Окремої уваги варто приділити появі масової культури, яка була спрямована на широке коло споживачів. Висвітлюючи літературу міжвоєнного періоду, проаналізуйте основні течії та напрямки, зокрема: критичний реалізм, модернізм, авангардизм. Дайте характеристику основним ідеям та напрямкам у розвитку мистецтва (абстракціонізм, авангардизм, супрематизм, сюрреалізм).

У *третьому питанні* варто зазначити, що в театральному житті 1920-х рр. співіснували класичні традиції з новаторством модернізму та авангарду. Кінематограф у ці часи став поєднанням переваг майже всіх традиційних видів мистецтва. У міжвоєнний період кіно урізноманітнілося, з'явилися історичні, пригодницькі, документальні кінострічки. Світовим лідером кіновиробництва поступово став Голлівуд у США. У той час Волт Дісней розробив основи мультиплікаційного фільму. У 1933 р. в США було знято перший кольоровий фільм. Кіно стало потужним засобом пропаганди певної ідеї та ідеології, нового способу життя, моди, поведінки тощо.

У музичному житті міжвоєнного періоду теж відбувався активний пошук нових форм і стилів.

Щодо архітектури, то на початку ХХ ст. виникали нові напрямки: експресіонізм, конструктивізм, функціоналізм. У країнах із тоталітарним режимом мистецтву прагнули нав'язати ідею переваги одного суспільного устрою над іншим, прищепити символи вічності й непорушності влади. Такі ідеї привели до появи неокласицизму.

Рекомендована література

1. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія. Історія і теорія світової культури ХХ століття: навч. посібник. К.: Кондор, 2007. 320 с.
2. Баран З. А., Кипаренко Г. М., Мовчан С. П., Швагуляк М. М. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. Львів: Афіша, 2005. 288 с. (с. 78–101)
3. Брюховецька Л. І. Кіномистецтво: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Логос, 2011. 391 с.
4. Втрачене покоління. Антологія / переклад з англ. та франц. О. Андрієвський. Київ: Стилет і стилос, 2021. 296 с.
5. Гаврюшенко О. А., Шейко В. М., Кравченко О. В. Історія світової культури: Навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. К.: Кондор, 2006. 404 с.
6. Гончаренко Д. Антитрадиціоналізм у візуальному мистецтві доби авангарду. *Сучасне мистецтво*. 2013. Вип. 9. С. 43–48.
7. Денисова Т. Н. Історія американської літератури ХХ століття. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 487 с.
8. Джейнс В. Історія американської освіти. Школа, суспільство і загальний добробут. 579 с. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/HistoryAmerEdu.pdf>.
9. Дубинський В. П., Мухортов М. Л. Теорія та критика сучасної архітектури (кінець ХІХ – ХХ – початок ХХІ сторіч): навч. посіб. Харків : ХНУМГ, 2013. 344 с.
10. Енциклопедія візуальних мистецтв. URL: <https://www.wikiart.org/uk>
11. Колошук Н. Г. Термін «авангард» в історії літератури ХХ століття. *Актуальні проблеми літературознавчої термінології: наук. зб. / гол. ред. Є. М. Васильєв. Вип. 3. Рівне: О. Зень, 2020. С. 106–113. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18377/1/termin_avangard.pdf*
12. Кримський С. В., Павленко Ю. В. Цивілізаційний розвиток людства К.: Фенікс, 2007. 316 с.

- 13.Кракауер З. Від Калігарі до Гітлера – психологічна історія німецького кіно / Пер. з нім. Київ: Грані-Т, 2009. 384 с.
- 14.Мащенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа. У 2-х тт. Т. I: Всесвітній відеоаудіолітопис: дати, події, факти, цифри, деталі, коментарі, персоналії. Запоріжжя: Дике Поле, 2006. 384 с.
- 15.Мищик Л. М., Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
- 16.Моклиця М. В. Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика. 2-е вид., доп. і перероб. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. 389 с.
- 17.Москвічова Ю. О. Історія мистецтв у контексті світової культури: навчально-методичний посібник: у 3-х т. Т. 3. Херсон: Видавництво ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 180 с.
- 18.Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. Пер. з нім. А. Онишко. К.: Андронум, 2022. 220 с.
- 19.Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
- 20.Павлишин С. Американська музика. Львів: БаК, 2007. 316 с.
- 21.Павлишин С. Музика ХХ століття: навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації. Львів: БаК, 2005. 230 с.
- 22.Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
- 23.Романовська О. О., Романовська Ю. Ю., Романовський О. О. Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки ХХ–ХХІ століття. Книга I. Гуманітарна та підприємницька підготовка американців. Вінниця: Нова Книга, 2009. 264 с.
- 24.Салій А. В., Зінченко Н. О., Біланов О. С. Історія філософії: навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Полтава: Дивосвіт, 2018. 192 с.
- 25.Школьна О. В., Волощук І. Р. Вияви авангардизму в образотворчому мистецтві Європи 1910-х – 1930-х рр. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (104). С. 51–54. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4429>
- 26.110 років світового визнання: вебліографічний покажчик (до річниці заснування Нобелівської премії) / укладач О. Ю. Кіт. Львів, 2011. 60 с.
- 27.Adam P. Art of the Third Reich. New York, 1992. 250 p.
- 28.Arnoaud P. Sport and International Politics: The Impact of Fascism and Communism on Sport. London: Routledge, 1998. 256 p.
- 29.Cortina Kai. Das Bildungswesen der Bundesrepublik Deutschland. Hamburg: Rowohlt TV, 2003. 620 s.

30. Feldman Burton. The Nobel Prize: A History of Genius, Controversy, and Prestige. New York: Arcade, 2000. 489 p.
31. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes. Berlin, 1997. 635 p.

Семінарське заняття № 6: ПЕРЕДУМОВИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (2 год.)

План:

1. Виникнення осередків воєнної загрози. Оформлення «осі» Берлін–Рим–Токіо. Антиконтинентальний пакт 1936 р., його перетворення у Сталевий пакт 1939 р.
2. Політика умиротворення і спроби створення системи колективної безпеки в 1930-х рр.
3. «Аншлюс» Австрії. Мюнхенська угода 1938 р.
4. Англо-франко-радянські переговори 1939 р. у Москві, причини їх зриву.
5. Пакт Молотова-Ріббентропа, його міжнародне значення і наслідки.

Ключові поняття: аншлюс, диктатура, політика умиротворення агресора, сателіт, тоталітаризм.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Проаналізуйте основні результати й наслідки політики «умиротворення».
2. Нерозв'язаність яких питань було використано Радянським Союзом для зриву переговорів англо-франко-радянських військових місій?
3. Чому не було створено системи колективної відсічі агресорам? Дайте розгорнуту відповідь.
4. Чому політика «умиротворення» зазнала краху?
5. Чому Мюнхенську угоду можна вважати стратегічною поразкою Великої Британії та Франції?
6. Чи сприяв радянсько-німецький пакт 1939 р. справі збереження миру? Чому, на Ваш погляд, підписання відбулося з небаченим поспіхом? Аргументуйте Вашу точку зору.
7. Визначте причини та наслідки радянсько-німецького зближення та укладення «Пакту Молотова-Ріббентропа». Відповідь подайте у вигляді структурно-логічної схеми.
8. Напишіть есе на тему: «Ліга Націй в умовах назрівання Другої світової війни: заходи задля збереження миру і причини неефективності».

9. Охарактеризуйте особливості міжнародної політичної кризи 1938–1939 рр. Чи була вона, на Вашу думку, однією з передумов початку Другої світової війни? Аргументуйте свою відповідь.

Методичні рекомендації:

Тема пропонованого семінарського заняття є продовженням здійсненого на лекції розгляду проблем і передбачає більш детальне вивчення ситуації, що складалася в міжнародних відносинах у міжвоєнний період. Матеріал теми передбачає дослідження документів цього періоду, роботу з додатковою літературою та використання матеріалів лекції.

Світова економічна криза загострила міжнародні відносини і призвела до виникнення вогнищ війни. На відміну від передодня Першої світової війни, у 1930-х рр. лише незначна кількість держав прагнула до війни. Та вже у 1920-х рр. вогнище напруженості склалося на півдні Європи. Італійські фашисти мріяли про відродження «великої латинської імперії». Прихід до влади нацистів у Німеччині радикальним чином змінив ситуацію на міжнародній арені. Загострення міжнародної обстановки на початку 1930-х рр. зачепило і Далекий Схід.

У відповіді на *перше питання* має прозвучати інформація про фактори, які сприяли утворенню двох вогнищ нової війни. Слід показати вплив кризи 1930-х рр. на міжнародні відносини та охарактеризувати причини назрівання нового світового конфлікту.

Події, що вмістили в собі два десятиліття міжвоєнного періоду світової історії, засвідчують перманентну політичну й соціально-економічну нестабільність. Сподівання творців Версальсько-Вашингтонської системи щодо нового світобачення на засадах демократії і міжнародного права виявилися ілюзорними. У ході підготовки до відповіді на дане питання семінарського заняття студентам необхідно з'ясувати, які з положень Версальського договору до приходу Гітлера до влади були скасовані або пом'якшені? Показати, яким чином створена після Першої світової війни недосконала система європейської безпеки була ліквідована. Слід прийти до висновку, що до середини 1930-х рр. Німеччина, Італія та Японія стали на шлях прямого порушення умов післявоєнного врегулювання. Над усією Версальсько-Вашингтонською системою нависла загроза. Альтернативою їй був запропонований Німеччиною, Італією та Японією «новий порядок», що був заснований на пануванні сили і зводився до поділу світу між цими державами. Шлях до «нового порядку» йшов через війну.

У 1936–1937 рр. Німеччина, Японія та Італія утворили політичний блок, в основі якого лежав Анतिकомінтернівський пакт – угода про спільну боротьбу проти комуністичного впливу в різних країнах світу. Разом з тим

країни-учасниці здійснили у 1930-х рр. акти агресії проти держав, де не були комуністичні уряди, звідки не виходила комуністична загроза. Яке значення мало прийняття назви «Антикомінтернівський пакт» для успіхів зовнішньої політики країн-учасниць?

Підготовка до відповіді на *друге та третє питання* передбачає пояснення причин виникнення політики «умиротворення». У 1930-х рр. мир означав збереження Версальсько-Вашингтонської системи, яка, не зважаючи на її недоліки, забезпечувала відносну стабільність і визнавала силу права. Ця система містила принцип запобігання міжнародним кризам, передбачала колективні дії проти агресора через Лігу Націй. Колективної відсічі не вийшло, механізм не спрацював.

Велика Британія, Франція і США розраховували, що їм вдасться відкупитися від країн фашистського блоку. Для здійснення цієї мети вони застосовували політику, яка мала різні найменування: в США вона називалася політикою «нейтралітету», в Європі – політикою «умиротворення» і «невтручання». До кінця 1930-х рр. стало очевидним, що, ставши на шлях умиротворення, провідні держави Заходу поширили цей принцип на ті країни, які вже являлися потенційними агресорами. Тим не менше, зміни стратегії Великої Британії і Франції в цей відповідальний період не відбулося. Вони разом з іншими країнами, по суті, мовчки санкціонували розгортання агресивної політики Німеччини та Італії в Європі.

Велика Британія, Франція, США давали зрозуміти Гітлеру, що при врахуванні їх інтересів з боку Німеччини вони не будуть перешкоджати поширенню німецького впливу в Австрії та Чехословаччині. У рамках такої угодовської політики відбулися німецький аншлюс Австрії (1938 р.), загарбання Чехословаччини (спочатку на основі Мюнхенської угоди в 1938 р. її Судетської області, а в березні 1939 р. – Чехії і Моравії). Доведіть, що крах політики «умиротворення» був очевидним. Чому Мюнхенську угоду називають ганебною сторінкою західної дипломатії?

У *наступному питанні* варто зазначити, що у складній воєнно-політичній ситуації, що склалася на весну 1939 р., у Радянського Союзу було три найбільш очевидні альтернативи: досягти погодження з Великою Британією і Францією щодо створення системи колективної безпеки в Європі; залишитися в дипломатично невизначеному стані, фактично один-на-один з агресором як на Заході, так і на Сході; укласти договір з Німеччиною, імпульси до якого почали надходити з німецької сторони. Найсприятливішим був перший варіант, і політичне керівництво СРСР вживало заходів щодо його реалізації. Відмітити, що майже чотиримісячні переговори не дали позитивних результатів. Винними в цьому були обидві сторони. Радянському

керівництву не вистачило витримки, політичної гнучкості, поступливості. Його партнерам по переговорах – серйозності намірів, далекоглядності щодо справжніх планів Німеччини. В їх підходах переважала ставка на «умиротворення» агресора, тому переговори в Москві розглядалися ними передусім як засіб тиску на Гітлера.

У *п'ятому питанні* необхідно підкреслити, що німецьке керівництво краще зрозуміло ситуацію, що складалася у світі, і намагалось, природно, не допустити англо-франко-радянського зближення. І коли переговори Німеччини з Великою Британією і Францією зайшли в глухий кут, вона переорієнтувалася на СРСР.

Радянсько-німецькі переговори, що почалися в серпні 1939 р., проходили в стані обопільного цейтноту і завершилися прийняттям неоднозначних за оцінками і наслідками документів. Укладений у ході переговорів договір сам по собі не суперечив нормам міжнародного права. На його підписання радянське керівництво йшло з метою не допустити безпосередньої воєнної загрози, що насувалась на СРСР. Проте воно приховало той факт, що одночасно з договором про ненапад було підписано «таємний додатковий протокол», який визначав «сфери інтересів» Німеччини і СРСР. Названий протокол, як й інші пізніше підписані секретні документи, суперечили міжнародному праву, практиці договірних відносин, були прямим посяганням на суверенітет третіх держав. До того ж переговори щодо секретних протоколів велись особисто Сталіним і Молотовим таємно не тільки від радянської громадськості, а й від партійного і державного керівництва, а самі протоколи були виключені з процедури ратифікації.

У кінцевому підсумку основної мети радянсько-німецького зближення – запобігти воєнному нападові на СРСР – не було досягнуто, проте ще більше загострилася суперечності тодішніх міжнародних відносин. Суттєво зміщувалися акценти в оцінці реальної ситуації, що складалася в Європі й у світі загалом.

Події 1930-х рр. повчальні для всього людства. Головний їх урок полягає в тому, що коли світові загрожує воєнний апокаліпсис, від політичних діячів вимагаються державна мудрість, воля і рішучість піднятися над вузькоєгоїстичними інтересами чи національними амбіціями заради загальнолюдських пріоритетів, і головного з них – збереження життя через відвернення воєнної катастрофи.

Рекомендована література:

1. Documents on German foreign policy 1918–1945. Series D (1937-1945). The War Years. Volume XIII. June 23 – December 11, 1941. Washington: United

- States government printing office, 1954. 1035 s. URL: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/pre-war/1918-00-00a.pdf>.
2. Переддень німецько-радянської війни у документах НКВД (електронний архів Українського визвольного руху). URL: <https://avr.org.ua/?idUpCat=567>
 3. Алексеєнко І. В., Маргулов А. Х., Єремєєва І. А., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин: підручник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
 4. Білоконь А. О. Щоденники Йозефа Геббельса про німецько-японську угоду 1936 року. *Історичний архів*. Наукові студії: Зб. наук. пр. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 14. С. 153–157. URL: https://uamoderna.com/images/biblioteka/Ist_arkhiv/Ist_arkhiv_14.pdf.
 5. Білоконь А.О. Становлення німецько-японських відносин 1933–1936 рр. *Наукові праці*: Науково-методичний журнал. Т. 198. Вип. 186: Історія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. С. 28–31. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2012/198-186-5.pdf>.
 6. Віднянський С. Світ напередодні Другої світової: до історіографічних інтерпретацій початку війни. *International relations of Ukraine: scientific searches and findings*. 2019. № 28. С. 8–26. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30862/1/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%B8%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.%20%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%2028.pdf>
 7. Віднянський С., Грицюк В., Лисенко О. Початок «Другої імперіалістичної війни» та «українське питання»: деякі дипломатичні, політичні, воєнні аспекти. *Український історичний журнал*. 2019. № 5. С. 4–24. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/179586/03-Vidnyanskyj.pdf?sequence=1>
 8. Геллетлі Р. Ленін, Сталін і Гітлер: Доба соціальних катастроф / Пер. з англ. А. Тарашук. Київ: Темпора, 2011. 663 с.
 9. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія XX – початку XXI століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
 10. Гуменюк Т. І. Пакт Молотова-Ріббентропа: історико-правовий аспект. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2011. № 4. С. 171–177. URL: https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/29_4_2011.pdf
 11. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. К.: Основи, 2000. 1464 с.

12. Коріненко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945 рр.) : навчальний посібник для студ. іст. спец. вищих навч. закл. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль: Астон, 2003. 384 с.
13. Мицик Л. М. , Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
14. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
15. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
16. Пронь С. В. Європа і сталінська дипломатія 1935–1941 років: монографія. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 97 с.
17. Срібняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії: навч. посіб. Рим–Київ, 2019. 205 с.
18. Тіндалл Дж. Історія Америки / пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур. Львів: Літопис, 2010. 904 с.
19. Kolasky J. Partners in Tyranny. The nazi-soviet «nonaggression» Pact August 23, 1939. Toronto: Mackenzie Institute, 1990. 158 p.
20. Rauscher W. Hitler und Mussolini: Macht, Krieg und Terror. Graz/Wien/Köln. 2001. 646 s.

Семінарське заняття № 7: КРАЇНИ ЄВРОПИ І США У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ (2 год.)

Мета: формувати у здобувачів вищої освіти чітке уявлення про передумови, причини, характер та масштаби Другої світової війни (1939–1945 рр.); ознайомити з особливостями кожного її етапу; зробити підсумки та винести уроки.

План:

1. Причини, характер, періодизація Другої світової війни.
2. Початок Другої світової війни. «Дивна війна»: історіографічні версії щодо мотивів та наслідків. «Зимова війна».
3. Активні воєнні дії Німеччини на Західному фронті. Поразка Франції та її причини. Військові дії у Північній Африці. Напад Японії на Перл-Харбор та початок війни на Тихому океані.
4. Воєнні дії середини 1941–1942 рр.
5. Створення антигітлерівської коаліції. Декларація Об'єднаних Націй. Проблема Другого фронту у міжсоюзницьких стосунках.
6. Німецький «новий порядок» у Європі. Зародження руху Опору в окупованих країнах. Колабораціонізм.

Ключові поняття: Друга світова війна, «дивна війна», «Битва за

Англию», антигітлерівська коаліція, Другий фронт, ленд-ліз, колабораціонізм.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Чи можна події вересня 1939 р. називати «четвертим поділом Польщі»?
2. Чому напад на Польщу вважають початком Другої світової війни? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Чому Німеччині вдалося відносно швидко захопити Данію, Норвегію, Бельгію, Нідерланди, Люксембург, Францію?
4. Завдяки чому Велика Британія вистояла в боротьбі з Німеччиною? Як відбувалася боротьба за Атлантику?
5. Дайте оцінку «дивній війні». Складіть тези.
6. Розкрийте причини та наслідки війни між СРСР та Фінляндією. Відповідь подайте у вигляді таблиці.
7. Якими були причини нападу Німеччини та її союзників на СРСР?
8. Визначте основні положення плану «Барбаросса». Чи вдалося його реалізувати?
9. Як розгорталися події на радянсько-німецькому фронті в 1941 р.?
10. Яка подія призвела до вступу США в Другу світову війну?
11. Як розгорталися події війни в басейні Середземного моря й Північній Африці в другій половині 1941 – на початку 1942 р.?
12. Порівняйте окупаційну політику нацистської Німеччини і мілітаристської Японії. Відповідь подайте у вигляді таблиці. Питання для порівняння: 1) окуповані країни; 2) мета окупаційної політики; 3) основні заходи окупаційної політики.

Методичні рекомендації:

Причини, за яких світ удруге опинився в стані глобального військового конфлікту, суттєво відрізнялися від передумов попередніх воєн. Стратегія кожної з великих держав, вибір союзників і пріоритетних завдань визначалися цілим комплексом факторів. Досліджуючи *першу* проблему семінарського заняття, студентам слід врахувати, що питання причин Другої світової війни в історичній науці залишається дискусійним і до кінця не вивченим. Тому варто з'ясувати загальноприйняті підходи у визначенні причин і передумов війни, вказати на її характер. Для формування загального уявлення про Другу світову війну доцільно розглянути декілька варіантів її періодизації. У відповіді необхідно показати співвідношення сил і плани воюючих країн, а також назвати фронти Другої світової війни.

У *другому та третьому питаннях* необхідно підкреслити, що Друга світова війна розпочалася 1 вересня 1939 р. нападом нацистської Німеччини

на Польщу і спочатку носила характер локального конфлікту. Та вже 3 вересня 1939 р. Велика Британія і Франція оголосили війну Німеччині, виходячи з спільних зобов'язань про взаємодопомогу. Приклад Великої Британії наслідувала її найбільша колонія Індія і всі англійські домініони: Канада, Південно-Африканський Союз, Австралія і Нова Зеландія. Фашистська Італія тимчасово зайняла позицію «невоюючого союзника» Німеччини. США оголосили про свій нейтралітет (офіційно дотримувалися до грудня 1941 р.). Юридично народи всіх континентів опинилися в стані війни, яка набула дійсно світового характеру. Варто вказати на події, що відбувалися на першому етапі війни та дати їм характеристику: операція «Вайс», «дивна війна», «зимова війна», окупація Німеччиною Данії, Норвегії, Нідерландів, Бельгії, Люксембургу і поразка Франції, «битва за Атлантику», фашистська агресія у Північній Африці та на Балканах.

Слід прийти до висновку, що перші успіхи призвели до того, що лідери держав-агресорів утратили відчуття реальності: поразки і невдачі вважалися тимчасовими і несуттєвими. Агресори розробляли плани нових загарбань. Проте Німеччині не вдалося зломити опір Великої Британії. Італія терпіла постійні поразки в Африці. США з їх могутнім промисловим потенціалом все більше схилилися до підтримки Великої Британії.

У відповіді на **четверте питання** необхідно дослідити процес підготовки Німеччини та її сателітів до війни проти СРСР, охарактеризувати сталінську воєнну доктрину. Розгляньте підходи до оцінки становища СРСР напередодні нападу Німеччини.

Поясніть перебіг бойових дій у 1941–1942 рр. та визначте причини перемог нацистської Німеччини та Японії в цей період, охарактеризуйте зміни, які відбулися в Другій світовій війні після вступу до неї США.

У **п'ятому питанні** слід зазначити, що прецедентом для створення антигітлерівської коаліції став напад нацистської Німеччини на СРСР, що було абсолютною несподіванкою (хоча на даний момент цей факт піддається сумніву) не тільки для радянського уряду, але і для інших країн-лідерів.

Початком створення антигітлерівської коаліції стало підписання в середині червня 1941 р. представниками 13 країн Спільної декларації про взаємодопомогу й відсіч агресії. Основою коаліції були США, СРСР, Велика Британія та Китай. Упродовж 1941–1942 рр. відбулося декілька міжнародних зустрічей та підписано важливі угоди, зокрема Атлантичну хартію 1942 р.

Слід відмітити, що в угодах сформульовані принципи коаліції: взаємодопомога в боротьбі проти Німеччини, Італії, Японії та їхніх союзників; мобілізація військових, економічних і політичних ресурсів для боротьби проти агресорів. Члени коаліції зобов'язалися не укладати з

країнами-агресорами перемир'я чи сепаратний мир, а також продовжити співробітництво після завершення війни.

У липні 1941 р. Велика Британія та СРСР підписали угоду про спільну боротьбу з нацистською Німеччиною. На початку 1942 р. коаліція об'єднувала 26 країн. За пропозицією Ф. Д. Рузвельта країни антигітлерівської коаліції почали називати Об'єднаними Націями. Саме вони після переможного завершення в 1945 р. Другої світової війни ініціювали створення Організації Об'єднаних Націй (ООН).

Найголовнішим у відносинах між СРСР, США та Великою Британією стала проблема відкриття Другого фронту в Європі. Спочатку це планувалося на 1942 р.

Із завершенням воєнних дій на території континентальної Європи Німеччина взяла під свій контроль величезний геополітичний простір: було окуповано Польщу, Нідерланди, Бельгію, Данію, Норвегію, Люксембург, значну частину Франції, Югославію, Грецію. За планами Гітлера, у центрі Європи мав бути створений «сталевий блок» з пануючим німецьким «новим порядком». Окуповані країни зазнали значних територіальних змін, але ці держави дискредитували себе співробітництвом з агресорами.

У шостому питанні охарактеризуйте нацистський «новий порядок» у Європі та окупаційну політику Японії в Азії. Розкрийте суть антисемітської політики нацистів.

Як наслідок, окупаційна політика Німеччини та Японії призвела до розгортання широкого руху Опору. Він виник на території всіх окупованих країн, маючи різний розмах. Прослідкуйте історію розгортання руху Опору, вкажіть на фактори, що спричинили його розкол та встановіть, які політичні сили відіграли провідну роль у його діяльності.

Для зручності вивчення матеріалу теми та відтворення хронології подій Другої світової війни рекомендується складання хронологічної таблиці.

Рекомендована література:

1. Documents on German foreign policy 1918–1945. Series D (1937-1945). The War Years. Volume XIII. June 23 – December 11, 1941. Washington: United States government printing office, 1954. 1035 s. URL: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/pre-war/1918-00-00a.pdf>.
2. Алексєнко І. В., Маргулов А. Х., Єремєєва І. А., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин : підручник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
3. Війна і міф. Невідома Друга світова / за заг. ред. О. Зінченка, В. В'ятровича, М. Майорова; Укр. ін-т нац. пам'яті. Харків, 2016. 272 с.

4. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія ХХ – початку ХХІ століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
5. Гуцало Л. В., Міщук Г. А. Вони хотіли врятувати життя: праведники народів світу. *Пам'ять нетлінна: Голокост на теренах нашого краю* : наук. зб. «Велика Волинь» : матеріали Міжнар. наук.-краєзнав. конф. Бердичів, 2021. С. 26–32. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33374/1/Гуцало_Міщук.pdf
6. Енциклопедія Голокосту. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/introduction-to-the-holocaust>.
7. Клімчук Ю. А. Українці в антинацистському Русі Опору Франції та Італії в роки Другої світової війни: дис. на здобуття н. ст. доктора філософії 032 Історія та археологія. Кам'янець-Подільський, 2020. 338 с.
8. Козлітін В. Д. Друга світова війна 1939–1945 рр.: навч. посіб. Харків, 2001. 336 с.
9. Косик В. М. Україна і Німеччина у Другій світовій війні [L'Allemagne national-socialiste et l'Ukraine]; пер. з фр. Р. Осадчука. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 658 с.
10. Мицик Л. М., Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
11. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
12. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
13. Слободянюк М. А. Єврейський рух опору в Україні: від контексту до концепту. *Український історичний журнал*. 2020. № 3. С. 66–79. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/179779/07-Slobodianiuk.pdf?sequence=1>
14. Срібняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії: навч. посіб. Рим–Київ, 2019. 205 с.
15. Трубайчук А. Друга світова війна. Коротка історія. К.: Наук. думка, 1995. 192 с.
16. Тіндалл Дж. Історія Америки / пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур. Львів: Літопис, 2010. 904 с.
17. Черчилль В. Спогади про Другу світову війну. Том I / пер. з англ. П. Таращука. К.: Вид-во Жупанського, 2018. 496 с.
18. Черчилль В. Спогади про Другу світову війну. Том II / пер. з англ. П. Таращука. К.: Вид-во Жупанського, 2018. 552 с.

19. Glantz D. M. The Soviet-German War 1941–45 Myths and Realities: A Survey Essay. Clemson, South Carolina, 2001. 114 p.
20. Liddell Hart B. H. History of the Second World War. London: Konecky & Konecky, 2007. 766 p.
21. Norman D. Europe at War 1939–1945: No Simple Victory. London: Macmillan, 2006. 544 p.

Семінарське заняття № 8: ПЕРЕМОГА АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ І ПІДСУМКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (2 год.)

План:

1. Докорінний перелом у Другій світовій війні. Початок розвалу гітлерівського блоку. Тегеранська конференція і її рішення.
2. Военні дії у 1944 р. Відкриття Другого фронту.
3. Кримська (Ялтинська) конференція та її рішення. Поразка нацистської Німеччини. Закінчення воєнних дій у Європі.
4. Проблеми післявоєнного врегулювання у міжсоюзницьких стосунках СРСР, Великої Британії і США. Конференція у Сан-Франциско. Створення Організації Об'єднаних Націй.
5. Берлінська (Потсдамська) конференція керівників союзних держав та її рішення.
6. Значення Другої світової війни та її підсумки.

Ключові поняття: атомна дипломатія, доларовий стандарт, «зустріч на Ельбі», Нюрнберзький процес, операція «Оверлод», репатріація.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Яким був основний зміст подій у 1942–1943 рр. у Другій світовій війні?
2. Якою була роль Сталінградської і Курської битв у розгромі Німеччини?
3. Яким було історичне значення битви за Дніпро?
4. Які битви стали переломними в Другій світовій війні?
5. Охарактеризуйте бойові дії на півночі Африки в 1942–1943 рр.
6. Чим була обумовлена висадка союзників у 1943 р. в Італії, а не у Франції? Чи можна вважати висадку союзників на Сицилії та в Італії відкриттям Другого фронту?
7. Як розвивалися події на Італійському фронті?
8. Якими були основні рішення Тегеранської конференції?
9. Визначте взаємозалежність подій на фронтах Другої світової війни (радянсько-німецький фронт; театр бойових дій у Північній Африці та

басейні Середземного моря; Тихоокеанський театр бойових дій).
Складіть синхроністичну таблицю.

10. Чи можна назвати Тегеранську конференцію лідерів держав антигітлерівської коаліції успішною? Розкрийте її історичне значення у вигляді есе.
11. Якими міркуваннями – переважно військовими чи політичними – керувалися країни антигітлерівської коаліції під час ведення бойових дій у 1944 р.?
12. Чим можна пояснити запеклий опір німецьких військ на завершальному етапі війни?
13. Із якою метою США застосували атомні бомби проти Японії?
14. Поміркуйте над причинами поразки Німеччини та її союзників і перемоги країн антигітлерівської коаліції.
15. Якими були основні підсумки Другої світової війни?

Методичні рекомендації:

Перше питання вимагає дослідження важливого етапу в ході всієї Другої світової війни – періоду її корінного перелому. Для розв’язання цієї проблеми слід охарактеризувати хід основних подій війни кінця 1942–1943 рр., показати роль Сталінградської та Курської битв в розгромі Німеччини, визначити історичне значення битви за Дніпро. Оцінити корінний перелом на інших театрах бойових дій Другої світової війни. Вирішальні події, що визначали результат війни, безумовно, відбувалися на фронтах, але для подальшої долі світу і людської цивілізації велике значення мали події в дипломатичній сфері. Охарактеризуйте конференції, які склали основу формування Антигітлерівської коаліції, та акти, які ними приймалися. Слід прийти до висновку, що перемоги радянських військ у Сталінградській битві, військ союзників у битві під Ель-Аламейном у Північній Африці, у морській битві біля атолу Мідуей і у битві за Гуадалканал свідчили про перелом у Другій світовій війні на користь країн Антигітлерівської коаліції. Перемоги під Курськом і згодом у битві за Дніпро завершили корінний перелом у Другій світовій війні. Вигнання італо-німецьких військ з Північної Африки, стабілізація становища в Атлантиці й Тихому океані, зупинка японських військ біля кордонів Індії свідчили про завершення корінного перелому в Другій світовій війні в цілому. Визначальним фактором стали події на радянсько-німецькому фронті – головному фронті збройної боротьби проти Німеччини та її союзників. Наступальна стратегія Німеччини потерпіла остаточну поразку. До кінця 1943 р. у стані війни з державами «осі» знаходилося 37 країн. Розпочався розпад блоку Центральних держав.

Реалізація рішень конференцій та інших домовленостей стали основним

напрямок дій союзників на завершальному етапі Другої світової війни. Наступ радянських військ на всьому протязі Східного фронту у 1944 р. став головною передумовою остаточного рішення США й Великої Британії про відкриття Другого фронту.

Відкриття Другого фронту в Європі вимагало ретельної підготовки та узгодженості дій з боку всіх учасників Антигітлерівської коаліції. Питання доцільності і своєчасності відкриття Другого фронту до сьогодні залишається дискусійним в історіографії. Охарактеризуйте ці події, використовуючи новітні дослідження.

У *наступних питаннях* необхідно охарактеризувати ключові події останнього етапу війни, показати вплив на перебіг бойових дій використання атомної зброї та з'ясувати причини поразки блоку Центральних держав. Велике значення на завершальному етапі війни та після її закінчення мало проведення конференцій – Кримської (Ялтинської) та Потсдамської. В ході відповіді на питання слід вказати на загальний підсумок конференцій країн «Великої трійки» та з'ясувати ступінь вирішення основних питань.

Назвіть основні підсумки та наслідки Другої світової війни. Про що свідчать розміри втрат основних її учасників? Які уроки з цього мало винести людство?

Рекомендована література:

1. Documents on German foreign policy 1918–1945. Series D (1937-1945). The War Years. Volume XIII. June 23 – December 11, 1941. Washington: United States government printing office, 1954. 1035 s. URL: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/pre-war/1918-00-00a.pdf>.
2. Protokolle des Nürnberger Hauptkriegsverbrecherprozesses (Trial of the major war criminals before the International Military tribunal. Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946. Volume I – Volume XL1. Germany, 1947–1949). URL: <https://www.uni-marburg.de/de/icwc/dokumentation/dokumente/protokolle-nuernberg>
3. Charter of the United Nations, June 26, 1945. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/unchart.asp
4. The Berlin (Potsdam) Conference, July 17 – August 2, 1945 (Protocol of the Proceedings, August 1, 1945). URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade17.asp
5. The Yalta Conference. Protocol of Proceedings of Crimea Conference. URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp>

6. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
7. Алексеєнко І. В., Маргулов А. Х., Єремєєва І. А., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин : підручник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
8. Арон Р. Мир і війна між націями / Пер. з фр. В. Шовкун, З. Борисюк та Г. Філіпчук. К.: МП «Юніверс», 2000. 688 с.
9. Віднянський С. В. Ялта-1945: погляд на значення та уроки Кримської конференції з нагоди її 60-річчя. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Київ, 2005. Вип. 14. С. 20–28.
10. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія ХХ – початку ХХІ століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
11. Іванов В.М. Нюрнберзький процес: історичне та правове значення (до 70-річчя міжнародного військового трибуналу). *Часопис Київського університету права. Теорія та історія держави і права. Філософія права.* Київ. 2015. № 3. С. 24–28. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2015_3/CHAS15_3.pdf
12. Козлітін В. Д. Друга світова війна 1939–1945 рр.: навч. посіб. Харків, 2001. 336 с.
13. Косик В. М. Україна і Німеччина у Другій світовій війні [L'Allemagne national-socialiste et l'Ukraine]; пер. з фр. Р. Осадчука. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 658 с.
14. Мицик Л. М., Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
15. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
16. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
17. Тіндалл Дж. Історія Америки / пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур. Львів: Літопис, 2010. 904 с.
18. Трубайчук А. Друга світова війна. Коротка історія. К.: Наук. думка, 1995. 192 с.
19. Glantz D. M. The Soviet-German War 1941–45 Myths and Realities: A Survey Essay. Clemson, South Carolina, 2001. 114 p.
20. Norman D. Europe at War 1939–1945: No Simple Victory. London: Macmillan, 2006. 544 p.

МОДУЛЬ II

КРАЇНИ ЄВРОПИ І АМЕРИКИ У 1918–1939 РР.: ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО І ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Семінарське заняття № 9-10: ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ ЄВРОПИ І АМЕРИКИ У ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ І СТАБІЛІЗАЦІЇ (1924–1929 РР.) (4 год.)

Мета: з'ясувати особливості розвитку індустриальних країн Європи і Америки у період повоєнної нестабільності та стабілізації.

План:

1. Листопадова революція в Німеччині, її причини, характер, рушійні сили. Утворення Веймарської республіки, її засади (Веймарська конституція).

2. Політична криза 1923 р., поразка лівих сил. «Півний путч» у Мюнхені.

3. Економічне та політичне становище Великої Британії після Першої світової війни. «Ольстерська проблема».

4. Особливості стабілізації у Великій Британії. Криза традиційної двопартійної системи. Перший лейбористський уряд Р. Макдональда (січень–жовтень 1924 р.).

5. Франція в повоєнний період. Політика уряду «лівого блоку». Уряд «національної єдності».

6. Наслідки Першої світової війни для Італії. «Червоне дворіччя» (1919–1920 рр.).

7. «Проспериті» у США. «Твердий індивідуалізм» адміністрації К. Куліджа.

Ключові поняття: автаркія, Веймарська конституція, девальвація, золотий стандарт, націоналізація, «ольстерська проблема», «півний путч», «проспериті», «твердий індивідуалізм», «червоне дворіччя».

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Яким був вплив Першої світової війни на становище Німеччини?
2. Якими були особливості розвитку Німеччини в період Листопадової революції та становлення Веймарської республіки?
3. У чому полягали здобутки і втрати післявоєнного становища Великої Британії? Як відбувався соціально-економічний і політичний розвиток країни в 1918-1929 рр.?
4. Якими були особливості становища Франції після Першої світової війни?

5. Якою була організаційна особливість руху праворадикальних сил національно-консервативного характеру у Франції?
6. Чим відрізнялося становище Італії після війни, а чим було схожим з іншими країнами Антанти?
7. Яким було становище США після Першої світової війни?
8. Охарактеризуйте становище США в період економічної кризи 1920–1921 рр.
9. Що було характерно для розвитку США в період «проспериті»?
10. Як зміни відбулися в економічному становищі Сполучених Штатів Америки по завершенню Першої світової війни?
11. Які чинники зумовили зростання світового фінансового статусу США після Першої світової війни?
12. Охарактеризуйте темпи промислового розвитку США 1921–1929 рр.
13. Охарактеризуйте статус США як світового банкіра.

Методичні рекомендації:

Підготовку до семінарського заняття необхідно починати з ознайомлення з планом. Правильно зорієнтуватися в проблемі допоможе конспект лекцій. З метою поглибленого вивчення питань, винесених на обговорення, слід звернутися до рекомендованої літератури.

У *першому питанні* слід охарактеризувати ситуацію, що склалася в Німеччині в останній рік війни. Довести, що в країні відбувалося стрімке назрівання революційної кризи. Показати, якою була розстановка політичних сил напередодні революційних подій.

На фоні урядової кризи, що поглиблювалася на початку листопада 1918 р., в Німеччині розпочинаються революційні події. Приводом до них став виступ військових моряків в місті Кілі, які відмовилися від продовження військових дій і створення Ради робітничих і солдатських депутатів. Показати, як розвивалися подальші події революції. Підкреслити, що ескалація насилля надала завершальній стадії німецької революції трагічного характеру. Тим не менше, головним її результатом стала ліквідація монархії, початок демократичних перетворень в політичній і соціальній сферах, прискорення виходу Німеччини з війни. Особливістю німецької революції був фактично мирний характер трансформації державного ладу, який розпочався ще за останнього імперського уряду. Довести, що головний парадокс німецької революції полягав в тому, що її основним лейтмотивом була боротьба між лівими і крайніми правими партіями при пасивності решти політичних сил.

Також дане питання вимагає аналізу політичної ситуації, що склалася в Німеччині в ході виборів до Установчих зборів. Показати, чому демократичні

сили втрачали свої позиції. Слід проаналізувати основоположні принципи Веймарської конституції, вказати на особливості політичного та державного устрою Німеччини. Веймарська республіка проіснувала з 31 липня 1919 р. до початку 1933 р., в ній часто змінювалися уряди. Проаналізуйте склад та діяльність урядів, дайте оцінку їх економічній та соціальній політиці.

При підготовці **другого питання** зазначити, що основним дестабілізуючим чинником для розвитку тогочасної Німеччини став Версальський мирний договір. Його умови стали справжньою катастрофою для режиму Веймарської республіки, що намагався створити нову Німеччину. Величезний обсяг репарацій призвів до глибокої економічної кризи.

Країну охопили численні протести, організаторами яких були комуністи та нацисти. Лише завдяки рішучим діям уряду Г. Штреземана вдалося утримати ситуацію під контролем.

Одразу після війни в Німеччині виник рух нацистів. Причинами його появи були реваншистські настрої після поразки у війні, умови Версальського договору, умови життя в післявоєнній країні й реакція на політику «експорту революції» російських більшовиків.

Зауважити, що в 1920-х рр. нацисти не мали достатньо сил і не користувалися популярністю в німецького населення. 8 листопада 1923 р. нацисти здійснили спробу захопити владу в Баварії. А. Гітлер і його прибічники взяли в заручники відвідувачів пивної в Мюнхені, висунули вимоги розпустити уряд і провести «національну революцію». Вважається, що саме «Півний путч» став передумовою перетворення НСДАП на впливову політичну силу й започаткував історію німецького нацизму.

При висвітленні **третього питання** слід звернути увагу на наслідки Першої світової війни для Великої Британії. При цьому виділити в окремі блоки соціальні, економічні та політичні наслідки. Особливу увагу слід звернути на політичну ситуацію, що складалася на кінець 1918 – початок 1919 рр. Поглиблення політичної поляризації призвело до кризи двопартійної системи у Великій Британії. Парламентські вибори грудня 1918 р. привели до влади коаліцію консерваторів і лібералів.

Також необхідно розглянути внутрішню політику кабінету Д. Ллойд Джорджа, проаналізувати реформи в економічній та політичній сферах. На долю коаліційного уряду випала низка проблем, серед яких слід проаналізувати економічну кризу 1920–1921 рр., що потягнула за собою скорочення виробництва та велике зростання безробіття. Локаут, оголошення надзвичайного стану спричинили «чорну п'ятницю», яка мала надзвичайно тяжкі наслідки для англійських робітників.

Особливе місце в політиці уряду Ллойд Джорджа займало ірландське питання. Вкажіть на шляхи його вирішення на цьому етапі британської історії.

Реформи і нормалізація становища в країні призвели до спаду робітничого руху. У 1922 р. консерватори сформували однопартійний уряд на чолі з Е. Бонар-Лоу. Та новий уряд не зміг зупинити падіння виробництва і життєвого рівня населення. Це викликало нову хвилю страйкової боротьби.

У *четвертому питанні* зазначити, що на дострокових парламентських виборах 1923 р. жодна з трьох партій не набрала більшості для формування однопартійного уряду. Домовитися про створення коаліційного уряду не вдалося. Тому було прийнято рішення про формування першого в історії країни лейбористського уряду. Охарактеризуйте програму лейбористів та дайте оцінку заходам, що були здійснені під час їх правління. Відзначте позитив та недоліки в їх правлінні. Побоюючись падіння прихильності виборців, лейбористи ініціювали нові вибори в жовтні 1924 р. На них переконливу перемогу здобули консерватори, лідер яких С. Болдуїн у 1924–1929 рр. очолював уряд Великої Британії. В економічній сфері уряд С. Болдуїна намагався повернути Великій Британії роль фінансового центру світу.

У відповіді на *п'яте питання* слід розглянути наслідки Першої світової війни для Франції у такій послідовності: людські втрати, матеріальні збитки, територіальні зміни, зміни в економіці та соціальні зміни. Варто звернути увагу на те, що Перша світова війна мала подвійний вплив на соціально-економічний розвиток Франції.

Закінчення війни призвело до змін в економіці, перебудови політичної системи, вплинуло на соціальну політику. Після повоєнного економічного спаду у середині 1920-х рр. Франція вступила в період економічної стабілізації та піднесення. Крім загальних тенденцій, які визначали розвиток економіки провідних країн світу, на економіку Франції впливали і додаткові фактори: приєднання промислово розвинених Ельзасу та Лотарингії, контроль над шахтами Саару, відновлення зруйнованих війною районів, репарації з Німеччини, зміцнення обороноздатності країни. У відповіді на питання варто висвітлити особливості протікання економічної кризи в країні. Довести, що економічна доцільність заходів, що здійснювалися урядом, була очевидною.

Також слід вказати на особливості протікання політичного процесу у Франції зазначеного періоду. Проаналізувати політичні програми лідерів передвиборних перегонів та можливості реалізації їх під час перебування при

владі. Довести, що основна політична боротьба розгорталася між правими і лівоцентристськими партіями, які відстоювали діаметрально протилежні погляди на розвиток країни і на міжнародні відносини.

При підготовці до **шостого питання** доцільно нагадати, що ще на початку ХХ ст. Італія належала до середньорозвинених країн Європи. Участь у Першій світовій війні принесла «покалічену перемогу» і зробила Італію «переможеною серед переможців». У цьому питанні варто констатувати втрати країни за роки війни. Країна втратила третину національного багатства, економічне становище було вкрай критичним. Досліджуючи наслідки світового конфлікту для Італії, варто характеризувати їх за такими критеріями: людські втрати, матеріальні збитки, територіальні зміни, зміни в економіці, соціальні та політичні зміни. У таких умовах у 1919–1920 рр. Італію охопив революційний підйом, який називають «червоним дворіччям», що був виражений потужним страйковим рухом робітників і селян, а також кризою італійської ліберальної держави. Охарактеризуйте ситуацію, що склалася в цей період і вкажіть, яким чином вона вплинула на подальшу історію країни.

У відповіді на **сьоме питання** необхідно дослідити, як змінилася економічна, соціальна та міжнародна ситуація для США. Вступ у війну і роль США в післявоєнному врегулюванні продемонстрували всьому світові, що ця країна перетворилася у світову державу. Більше того, американське керівництво стало відразу претендувати на перші ролі у світовій політиці і в своїх заявах не приховували своїх намірів. Слід прийти до висновку, що значне розширення виробництва і зростання зовнішніх позик у роки війни і післявоєнний період спричинилося до того, що США стали значно могутнішими за решту капіталістичних країн світу. Та попри всі переваги, США не обминув період повоєнної нестабільності. Уже влітку 1920 р. у США вибухнула глибока економічна криза, що зачепила всі галузі промисловості і переплелася з аграрною кризою.

Сполучені Штати раніше за інші високорозвинені країни вступили в період стабілізації. Студентам слід з'ясувати причини та основні особливості періоду «проспериті» в економіці, політиці, соціальній сфері. 1920-ті роки стали періодом «процвітання» США. В його основі лежало економічне піднесення, зумовлене зміною статусу країни у світі й нестримним розвитком приватного підприємництва. Але економічне піднесення було нестабільним, нерівномірним. Зрештою відмова від ідеї регулювання ринку і соціальних процесів не виправдала себе. Встановити, які небезпеки крилися у бурхливому розвитку США 1920-х р.

Рекомендована література:

1. Ачканазі Б. Проблеми безпеки у політичному житті Франції 1918–1920. Київ, 2005. 412 с.
2. Бобилєва С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2003. 528 с.
3. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія ХХ – початку ХХІ століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
4. Гутів Б. І. Веймарська конституція як правова основа утворення республіки в Німеччині. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 26–28. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/6.pdf
5. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. К.: Основи, 2000. 1464 с.
6. Касперович М. П. Історія сучасної Німеччини (ХХ століття): навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 1998. 99 с.
7. Коріненко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945 рр.) : навчальний посібник для студ. іст. спец. вищих навч. закл. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль: Астон, 2003. 384 с.
8. Мицик Л. М. , Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
9. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
10. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
11. Салабай В. Ф. та ін. Політична історія ХХ століття: навч. посібник. К. : КНЕУ, 2001. 376 с.
12. Семеняк К. Політика Великої Британії щодо безпеки в Європі у 1925–1939 рр. Етнічна історія народів Європи. 2016. № 48. С. 53–60. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2016/48/articles/8.pdf>
13. Сич О. Сполучені Штати Америки в міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.): навч. посібник. Чернівці: Рута, 2003. 64 с.
14. Срібняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії: навч. посіб. Рим–Київ, 2019. 205 с.
15. Харченко О. В. Система державного правління Веймарської республіки: політологічний аналіз. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*. 2008. Вип. 38. С. 298–313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2008_38_29

Семінарське заняття № 11-13: *СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА (1929–1933 РР.) І ПОШУКИ ШЛЯХІВ ВИХОДУ З НЕЇ (6 год.)*

Мета: з'ясувати особливості «великої депресії» в США та країнах Західної Європи, проаналізувати шляхи виходу з економічної кризи.

План:

1. «Велика депресія»: характер і походження, ознаки, наслідки.
2. Особливості економічної кризи в Сполучених Штатах Америки. «Новий курс» Ф.-Д. Рузвельта: напрями реформування і наслідки для суспільства.
3. Антикризова політика французьких урядів. Диригентство як французький варіант кейнсіанства.
4. Особливості світової кризи у Великій Британії. Антикризові програми урядів.
5. Економічна криза в Італії.
6. Особливості економічної кризи 1929–1933 рр. у Німеччині. Причини успіху НСДАП.

Ключові поняття: біржова паніка, велика депресія, державне регулювання, диригентство, спекуляція, кейнсіанство, «корпоративна система».

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Охарактеризуйте особливості «Великої депресії». Які, на Ваш погляд, уроки «Великої депресії» доцільно врахувати урядам і громадянам сучасних країн?
2. Які чинники вплинули на поширення економічної кризи в планетарних масштабах?
3. Як вплинула світова економічна криза на стан розвитку економіки та соціальне становище окремих європейських країн?
4. Які шляхи виходу зі світової економічної кризи були запроваджені урядами різних європейських країн? Охарактеризуйте їх.
5. Як «велика депресія» вплинула на США та американських громадян?
6. Якими засобами «лікував» країну в період «нового курсу» Ф. Рузвельт?
7. Що було характерним для розвитку Франції в 1930–1934 рр.?
8. Коли Велику Британію охопила економічна криза?
9. У чому полягала династична криза 1936 р.?
10. Пригадайте особливості прояву світової економічної кризи у Великій Британії? Яких заходів було вжито з метою стабілізації економіки країни?

11. Які економічні й соціальні проблеми французи вирішили в 1920-х рр., а які так і залишилися невирішеними?
12. Порівняйте перебіг і наслідки світової економічної кризи у Франції, США та Великій Британії, а також стратегії подолання кризи в трьох країнах.
13. Якими були економічні та соціальні наслідки світової економічної кризи 1929–1933 рр. для Німеччини? Яким був рівень безробіття в 1929–1933 рр.?
14. Кому належить план виходу німецької держави з економічної кризи? Проаналізуйте цей план.
15. Яку роль у зростанні популярності НСДАП зіграла світова економічна криза 1929–1933 рр.?
16. Які наслідки мала світова криза для економіки різних європейських країн? Підтвердьте свою думку, опираючись на факти, подані в історичних джерелах.

Методичні рекомендації:

При вивченні *першого питання* студентам, у першу чергу, слід з'ясувати причини економічних криз взагалі, які є неминучою і необхідною умовою економічного циклу.

Криза 1929–1933 рр. мала свої особливості, вона не була звичною. Циклічна криза збіглася з структурною кризою і з нижчим щаблем так званої довгої хвилі розвитку капіталізму.

У *другому питанні* зазначити, що криза почалася з паніки 24 жовтня 1929 р. на Нью-Йоркській біржі («чорний вівторок»), коли за один день акції впали в ціні на мільйони доларів. Це був крах ринку цінних паперів.

Необхідно простежити прояви, особливості протікання, шляхи виходу та наслідки кризи для США. Слід вказати, чи адекватними були дії адміністрації Гувера відповідно до масштабів кризи. Чому Велика депресія стала крахом «американської мрії»?

Спробою виходу з кризи, пом'якшення соціальної напруги в суспільстві, спробою, що виявилася початком глибоких реформ американського суспільства, стала політика президента Ф. Рузвельта у 1933–1941 рр., яка увійшла в історію під назвою «нового курсу».

Опрацюйте це питання за планом: перемога на виборах демократа; «100 днів» Ф. Рузвельта; складові «нового курсу»; результати і наслідки реформ.

«Новий курс» був своєрідним зламом в історії США ХХ ст. Перетворення, розпочаті президентом Рузвельтом, були спрямовані на вихід із кризи і на піднесення економіки. Повністю цієї мети так і не було досягнуто. Економіка країни, власне, перебувала в стані застою впродовж

1930-х рр. Зберігалося значне недовантаження виробничих потужностей та масове безробіття. Адміністрації Рузвельта не поталанило оволодіти мистецтвом регулювання ринковою економікою. Але основні важелі такого регулювання держава отримала саме в ті роки. Значно вагомішими були соціальні реформи. Уперше в історії США держава взяла на себе роль гаранта соціальної захищеності американців.

Розкриваючи *третє питання* потрібно охарактеризувати прояви економічної кризи, наголосивши на аналіз заходів, за рахунок яких Франція намагалася подолати економічну кризу.

Зазначити, що з ініціативи Е. Даладье з'явилася спеціальна програма створення режиму керованої економіки, яка посилювала її подальше державне регулювання. Запроваджені заходи політики «диригентства», як її називали, мали позитивний вплив на розвиток господарства.

Під час підготовки *четвертого питання* потрібно назвати причини та вказати на особливості економічної кризи у Великій Британії, оцінити ефективність заходів урядів у її подоланні. Уряд лейбористів проявив велику активність у сфері зовнішньої політики, наважившись на низку назрілих, але непопулярних в політичних колах заходів. Необхідно показати роль Вестмінстерського статуту, який оформив правові основи Британської співдружності націй.

Чому виникла ідея створення «Національного уряду» і представники яких партій ввійшли до його складу? Варто вказати на наслідки кризи для країни.

У відповіді на *п'яте питання* необхідно розкрити структуру влади, що була запроваджена фашистами в Італії. Довести, що створення корпоративної системи було одним із важелів фашистського державного регулювання економіки.

Корпоративна система стала специфічною формою запровадження державного регулювання економікою в поєднанні з фашистською владою. Пряме втручання корпоративної держави в економіку дало змогу мобілізувати ресурси, подолати кризові явища, модернізувати економіку й досягти економічної незалежності Італії.

У *шостому питанні* розкрити особливості економічної кризи в Німеччині, яка розпочалася у жовтні 1929 р. і тривала до 1932 р. Наголосити, що соціально-економічне становище німців із-за репарацій був значно важчим, ніж у Великій Британії чи Франції. Але США запропонували Німеччині нову допомогу у вигляді плану Юнга. Фінансування з боку США отримувала, в першу чергу, німецька військова промисловість.

Економічна криза привела до погіршення матеріального становища населення, а це стало ґрунтом для критики демократії.

Економічна криза стала кризою Веймарської республіки. Вплив партій, що підтримували її, швидко падав, а вплив нацистів, що обіцяли встановити тверду владу й вивести країну з кризи, зростав. НСДАП стала найбільшою політичною партією Німеччини.

Рекомендована література:

1. Бобилева С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2003. 528 с.
2. Боев Ю., Боева С. Економічна історія (Західна Європа. Японія. США). К.: Вища школа, 2004. 174 с.
3. Боровська І. Новий курс Ф. Рузвельта: історіографічні погляди та інтерпретації. *Україна – Європа – Світ*: міжнародний збірник наукових праць. Історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку. 2010. Вип. 5. С. 297–302.
4. Газін В. Економіка і зовнішня політика Веймарської республіки (1925–1933): східноєвропейські аспекти. Кам'янець-Подільський, 1999. 152 с.
5. Гладка Г.Л., Дрібниця В.О. Всесвітня історія ХХ – початку ХХІ століть. Навчальний посібник: курс лекцій. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
6. Історія економіки та економічної думки: підручник / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 792 с. (С. 405–468).
7. Касперович М. П. Історія сучасної Німеччини (ХХ століття): навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 1998. 99 с.
8. Коріненко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945 рр.) : навчальний посібник для студ. іст. спец. вищих навч. закл. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль: Астон, 2003. 384 с.
9. Мицик Л. М. , Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
10. Олійник М. П. Альтернативи виходу зі світової економічної кризи 1929–1933 рр.: досвід і уроки. *Регіональні студії*. 2018. № 14. С. 97–101.
11. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
12. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.
13. Шамборовський Г. О. Розвиток кейнсіанства та відродження лібералізму в ХХ ст. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 16. С. 36–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_16_10

14. Kindleberger Ch. The World in Depression. 1929–1939. 40th Anniversary Edition. New-York, 2013. 344 p.
15. Murray N. Rothbard. America's Great Depression. Fifth Edition. Auburn, Alabama, 2000. 368 p.

Семінарське заняття № 14-15: Фашистські режими в Європі в 1930-ті роки (4 год.)

Мета: ознайомитися з типологічними характеристиками фашизму, проаналізувати специфіку режимів у Європі у 30-х рр. ХХ ст.

План:

1. Італійський фашизм: генеза та ідейні засади. Еволюція відносин фашистського режиму з Ватиканом.
2. Німеччина під владою нацистів. Пропагандистська машина нацистського режиму. Соціальна і расова політика нацистського режиму.
3. Реакційно-екстремістські рухи у Франції. Сутність і особливості французького фашизму.
4. Специфіка іспанського фашизму. Формування політико-правової системи.
5. Особливості фашизації Португалії. Конституція 1933 р. і створення в Португалії «унітарної корпоративної республіки».

Ключові поняття: антисемітизм, вождизм, дискримінація, дуче, Латеранський пакт, націонал-соціалізм, популізм, тоталітаризм, фюрер, шовінізм.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Чому, на Вашу думку, на початку 1920-х рр. італійці не опиралися фашистському режиму Б. Муссоліні?
2. Які внутрішні й зовнішні обставини сприяли приходу фашистів до влади?
3. Висловіть судження про політичну діяльність Б. Муссоліні. Аргументуйте їх.
4. Коли фракцію депутатів від НСДАП вперше було створено в рейхстазі?
5. 24 березня 1933 р. нацисти домоглися ухвалення рейхстагом закону про надання надзвичайних повноважень їхньому уряду. Які решта політичних партій підтримали А. Гітлера в цьому? Які політичні партії нацисти ліквідували найшвидше?
6. Коли в Німеччині було ухвалено закон, який остаточно забороняв діяльність усіх політичних організацій, окрім НСДАП?
7. «Ніч довгих ножів» 30 червня 1934 р. – це?

Методичні рекомендації:

Досліджуючи *першу проблему* заняття, слід встановити причину виникнення та соціальну базу італійського фашизму, його особливості, вказати чим відрізнявся останній від німецького нацизму. В даному питанні варто з'ясувати роль лідера в утвердженні фашистської диктатури. Довести, що остаточне оформлення фашистської диктатури відбулося у 1925–1926 рр., коли було покінчено з зовнішніми ознаками парламентської форми правління і ліквідовано залишки демократичних прав і свобод.

Також необхідно розкрити структуру влади, що була запроваджена фашистами в Італії. Довести, що створення корпоративної системи було одним із важелів фашистського державного регулювання економіки. Починаючи уже з другої половини 1920-х рр. відбувалася фашизація країни. Назвати її етапи та пояснити суть.

Б. Муссоліні довгий час намагався налагодити відносини з Ватиканом. Результатом його зусиль був Латеранський пакт, у якому йшла мова про примирення церкви та держави. Зазначити, що у Пакт увійшов політичний трактат про взаємне визнання Італією Ватикану і навпаки. Латеранська угода припинила ворожнечу і встановила мир між державою і церквою.

У *другому питанні* необхідно з'ясувати причини виникнення нацизму, назвати соціальну базу та етапи утвердження в суспільстві та органах влади. Встановити, які положення Веймарської конституції сприяли здійсненню планів нацистів, показати роль та тактику їх лідерів на шляху до вищих органів влади. Охарактеризувати ідеологічний бік нацистського руху.

Протягом перших двох років нацистської диктатури йшов процес консолідації нацистської системи панування її політичної уніфікації і адміністративної централізації, насильницького придушення опозиційних сил. Паралельно відбувалася реорганізація політичної й економічної структури Веймарської республіки. Перший нацистський уряд був коаліційним. Залучення до кабінету деяких діячів правих партій пояснювалося, зокрема, прагненням завуалювати прихід до влади видимістю дотримання конституції.

Для реалізації своєї мети – відродження Третього рейху – Гітлер приступив до перебудови всієї системи влади в країні. Зміни торкнулися державного устрою, політичного режиму, організації вищих органів влади. Охарактеризуйте цей процес, оцініть правову систему Третього рейху, опишіть державно-політичну структуру нацистської Німеччини, зверніть особливу увагу на формування репресивного апарату.

Після приходу до влади нацистське керівництво опинилося перед необхідністю вирішення складних завдань, пов'язаних з виведенням

німецької економіки зі стану глибокої депресії і одночасної активізації соціальної політики для забезпечення масової опори режиму.

У відповіді на дане питання слід дати оцінку заходам, здійсненим нацистами в економіці, аграрній та соціальній політиці, ідеологічній роботі та ролі нацистської пропаганди.

Особливу увагу слід звернути на антисемітську політику, виокремити основні підходи вирішення «єврейського питання» Третім рейхом.

У міру відновлення промислового потенціалу реваншистські сили Німеччини вимагали ревізії Версальського миру. Вони взяли на озброєння експансіоністські програми минулого (плани створення «Серединної Європи» і колоніальної імперії). Разом з тим гітлерівці враховували і прагнення західних держав направити німецьку агресію на Схід («Drank nach Osten»). Довести, що нацистська Німеччина стала ініціатором створення блоку агресивних держав, які прагнули до насильницької ліквідації Версальсько-Вашингтонської системи. Необхідно охарактеризувати заходи, що здійснювалися нацистським урядом для реалізації своєї зовнішньополітичної доктрини. Підкреслити, що Німеччина перетворилася на головне вогнище війни у Європі.

Під час підготовки відповіді *на третє питання* слід вказати на особливості протікання політичного процесу у Франції зазначеного періоду. Проаналізувати політичні програми лідерів передвиборних перегонів та можливості реалізації їх під час перебування при владі. Довести, що основна політична боротьба розгорталася між правими і лівоцентристськими партіями, які відстоювали діаметрально протилежні погляди на розвиток країни і на міжнародні відносини.

Загострення економічних проблем, нездатність традиційних політичних партій вивести країну з кризи призвели до зростання популярності фашистських (ультраправих) організацій, які виникли у Франції у 1920-х рр. Слід з'ясувати соціальну базу французького фашизму, вказати на основні риси, особливості та відмінності, назвати причини активізації фашистських організацій. Фашистські організації Франції були не класичними партіями, а воєнізованими організаціями – лігами. Охарактеризувати ситуацію, що створила можливості для фашистського перевороту. Встановити, чому французьким фашистам не вдалося прийти до влади і встановити диктатуру за прикладом Німеччини?

Щодо *четвертого питання*, то необхідно відмітити, що перші фашистські групи виникли 1931 р. у дні падіння монархії в Іспанії. Вони вимагали передати їм усю повноту влади в державі, ліквідувати автономію Каталонії. Зазначити, що наприкінці 1931 р. вони об'єдналися в партію

(Хунта націоналістсько-синдикалістського наступу – Іспанська фаланга). Вона орієнтувалася на націонал-соціалістичну партію в Німеччині. Лідером Іспанської фаланги став син колишнього диктатора Хосе Прімо де Рівера.

Підкреслити, що на листопадові вибори 1933 р. до Кортесів праві сили йшли єдиним блоком та намагалися залучити на свою сторону усіх незадоволених республікою. Головними пунктами передвиборчої програми фашистів були: націоналізм і претензії на месіанську роль Іспанії в долі світу; антиавтономізм і антипарламентаризм. Профспілки, згідно їх програми, мали інтегруватися в державну систему.

Дати характеристику «чорному дворіччю» (листопад 1933 – лютий 1936 рр). правих республіканців і профашистських сил.

Окремо і більш детально варто розглянути ситуацію, яка склалася в країні з перемогою на виборах Народного фронту. Широка програма реформ принесла успіх лівим силам. Проаналізувавши заходи Народного фронту, студенти прийдуть до висновку, що ці успіхи перекреслили надії правих сил на легальний прихід до влади. Фашистські організації не змирилися зі своєю поразкою на виборах і, спираючись на армію, розпочали активну підготовку заколоту проти республіки, який переріс у громадянську війну 1936–1939 рр. Варто прослідкувати, як змінювалася ситуація в країні, які сили користувалися цими змінами і які наслідки мав кожний етап війни для Іспанії.

На території, захопленій заколотниками, було встановлено терористичний режим фашистської диктатури. Готуючись до відповіді, слід проаналізувати заходи, що здійснювалися в політичній, економічній та соціальній сферах з метою остаточного встановлення фашистського диктаторського режиму, який знайшов міцну опору в реакційних колах підприємців, поміщиків, армії, церкві і фашистській партії. Ф. Франко отримав необмежені повноваження і владу, яку утримував до 1975 р.

У *п'ятому питанні* необхідно з'ясувати причини ліквідації парламентської системи в Португалії та призначення Антоніо Салазара головою Ради міністрів з диктаторськими повноваженнями.

Салазар був противником парламентської системи, свободи діяльності політичних партій і виступав за встановлення в Португалії абсолютної влади. Диктатура Антоніо Салазара почала утверджуватися з 1926 р., завершився цей процес у 1933 р. Згідно Конституції 1933 р. Португалія стала корпоративною республікою.

Зазначити, що португальський диктатор активізував зв'язки з А. Гітлером, Б. Муссоліні, а в середині країни став більше спиратися на армію і церкву. Фанатики режиму Салазара записувались у Португальський

легіон (різновид німецької СА). Політична підтримка з боку сусідніх фашистських держав забезпечила збереження і зміцнення диктатури Салазара.

Рекомендована література:

1. Муссоліні Б. Доктрина фашизму (1932 р.). / пер. з італ. С. Чаплигін. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1932.Mussolini.php>
2. Рем Е. Чому С.А.? Виступ перед представниками дипломатичного корпусу (Берлін, 7 грудня 1933) / Why S.A.? German Minister Ernst Röhm Chief of Staff. Addressing the Diplomatic Corps in Berlin on December 7, 1933. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1933\(12\)07.Why_S.A.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1933(12)07.Why_S.A.php)
3. Hitler A. Mein Kampf. Zwei Bände in einem Band Ungekürzte Ausgabe . G.m.b.H., München. URL: <http://un glaublichkeiten.net/lager/MeinKampf.pdf>
4. Lateran Pacts of 1929. URL: <http://www.aloha.net/~mikesch/treaty.htm>
5. The Reich Constitution of August 11th 1919 (Weimar Constitution) with Modifications. URL: http://www.zum.de/psm/weimar/weimar_vve.php.
6. Білоконь А.О. Німецький націонал-соціалізм та його періодизація. *European philosophical and historical discourse*. 2018. Volume 4. Issue 3. P. 21–27. URL: https://URL:ephd.cz/wp-content/uploads/2018/ephd_2018_4_3/05.pdf
7. Бросцат М. Держава Гітлера: створення і розвиток внутрішньої структури Третього рейху / [Пер. з нім. О. Насика]. К.: Наука, 2009. 384 с.
8. Давлетов О. «Гітлерюгенд»: від «Загону Адольфа Гітлера» до єдиної державної молодіжної організації “третього рейху” (1922–1939 pp.): нариси. Запоріжжя, 2006. 296 с.
9. Давлетов О. Історія НСДАП (1919–1945 pp.) Історія та правознавство. Харків, Основа. 2006. № 17–18 (81–82). С. 15–37.
10. Давлетов О. Підготовка «покоління вовків»: вишкіл майбутніх виконавців Голокосту: нариси молодіжної політики НСДАП у 1922–1939 pp. Дніпропетровськ, 2015. 280 с.
11. Зонтгаймер К. Як нацизм прийшов до влади / Пер. з нім. Н. Проскура, О. Межевікіна, Ю. Півторак. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. 320 с.
12. Мицик Л. М., Кузьменко Ю. В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
13. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
14. Павлюк В. Новітня історія Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 pp.). Львів: Піраміда, 2010. 284 с.

- 15.Петров Б. М. Що робили Гітлер і Муссоліні в Умані у серпні 1941 р.? *Український історичний журнал*. 1994. № 1. С. 82–87. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/1994/1/9.pdf>
- 16.Постоловський Р. М. Світ на зламі епох: історія кінця ХІХ – середини ХХ ст.: навч. посіб. для студ. вузів. К., 2000. 240 с.
- 17.Салабай В. Ф. та ін. Політична історія ХХ століття: навч. посібник. К. : КНЕУ, 2001. 376 с.
- 18.Щоб не забули. Пам'ять про тоталітаризм в Європі. Читанка для учнів старших класів середньої школи в усіх європейських країнах / ред. Д. Певез; перекл. з англ. М. Марченко; наук. ред. В. Яременко; передм. С. Куртуа; післям. до укр. вид. В. В'ятрович; Український інститут національної пам'яті. К.: Вид-во "К.І.С.", 2016. 318 с.
- 19.Evans R. *The Coming of the Third Reich*. London, 2003. 622 p.
- 20.Rauscher W. *Hitler und Mussolini: Macht, Krieg und Terror*. Graz, 2001. 648 p.
- 21.Schmitz-Berning C. *Vokabular des National-Sozialismus*. Berlin, 2000. 764 p.
- 22.Ziemer K., Borejsza J. W. *Totalitarian and authoritarian regimes in Europe: Legacies and Lessons from the Twentieth Century*. New York, 2006. 607 p.

Контрольні питання до заліку:

1. Паризька мирна конференція 1919 р.
2. Версальсько-Вашингтонська система, її протиріччя.
3. Проблема післявоєнних репарацій і боргів.
4. Створення союзу фашистських держав.
5. Розвиток агресії фашистських держав.
6. Міжнародні відносини напередодні Другої світової війни.
7. Англо-франко-радянські переговори 1939 р. та їх провал.
8. Договори 1939р. між СРСР і Німеччиною.
9. Листопадова революція 1918 р. у Німеччині.
10. Веймарська конституція 11 серпня 1919 р. Німеччина в перші роки Веймарської республіки.
11. Економічна стабілізація у Німеччині.
12. Встановлення нацистської диктатури у Німеччині.
13. Внутрішня політика нацистської Німеччини.
14. Зовнішня політика нацистської Німеччини.
15. Економічне і політичне становище Великої Британії після Першої світової війни.
16. Уряд Д. Ллойд Джорджа (1918–1923 рр.).
17. Особливості тимчасової часткової стабілізації в Великій Британії.
18. Загальний страйк 1926 р. у Великій Британії і його наслідки.
19. Дати аналіз «Закону про трудові конфлікти і профспілки» 1927 р.
20. Перший лейбористський уряд у Великій Британії і його діяльність.
21. Особливості економічної кризи 1929–1933 рр. у Великій Британії. Діяльність другого лейбористського уряду.
22. Політика «національного уряду» 1931–1935 рр.
23. Велика Британія напередодні Другої світової війни (внутрішня і зовнішня політика (1935–1939 рр.).
24. Особливості економічного і політичного становища Франції після Першої світової війни.
25. Англо-французькі протиріччя після першої світової війни і зовнішня політика Франції.
26. Особливості тимчасової часткової стабілізації у Франції.
27. Економічна криза початку 1930-х рр. у Франції та загострення політичної боротьби.
28. Створення Народного Фронту у Франції.
29. Характеристика програми Народного Фронту у Франції.
30. Політика урядів Народного Фронту у Франції (1936–1938 рр.).
31. Франція напередодні Другої світової війни.

32. Особливості економічного і політичного розвитку Італії після Першої світової війни.
33. Зародження фашизму і встановлення фашистської диктатури в Італії.
34. Політична боротьба в Італії в перші роки фашистської диктатури (1922–1926 рр.).
35. Корпоративна система і її сутність. Внутрішня і зовнішня політика італійського фашизму (кінець 1920-х – 1930-ті рр.).
36. Підсумки Першої світової війни для США: економічне та політичне становище.
37. Соціальні та демократичні рухи в США після Першої світової війни.
38. Особливості розвитку американського капіталізму в період стабілізації.
39. Світова економічна криза 1929–1939 рр. та її особливості в США.
40. Економічна і соціальна політика уряду Г. Гувера в період кризи 1929–1933 рр.
41. «Новий курс» Ф. Рузвельта в США та його сутність.
42. Проаналізувати «Закон Вагнера» та «Закон про соціальне забезпечення» 1935 р. у США.
43. Економічний і соціально-політичний розвиток Іспанії після Першої світової війни.
44. Встановлення диктатури генерала М. Примо де Рівери і його політика (1923–1930 рр.).
45. Буржуазно-демократична революція та громадянська війна 1931–1939 рр. в Іспанії.
46. Аншлюс Австрії 1938 р.
47. Військовий переворот 1926 р. і встановлення диктатури О. Салазара, його політика.
48. Причини, характер і періодизація Другої світової війни.
49. Утворення антигітлерівської коаліції.
50. Перший період Другої світової війни.
51. Воєнні операції і основні події війни у 1941–1943 рр.
52. Перебіг ключових подій у 1944–1945 рр.
53. Відкриття Другого фронту в Європі.
54. Рух Опору в роки Другої світової війни.
55. Внутрішнє становище Німеччини та її союзників в роки Другої світової війни.
56. США в період Другої світової війни.
57. Великобританія в роки Другої світової війни.
58. Кримська (Ялтинська) конференція та її рішення.

59. Берлінська (Потсдамська) конференція керівників союзних держав та її рішення.
60. Наслідки Другої світової війни.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою» https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за всіма видами навчальних робіт проводиться за поточним, модульним та підсумковим контролюми.

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Оцінка за університетською шкалою		Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	
Екзамен	Залік		Оцінка	Пояснення
<i>Відмінно</i>	<i>Зараховано</i>	90-100	A	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
<i>Добре</i>		82-89	B	вище середнього рівня з кількома помилками
		74-81	C	в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок
		<i>Задовільно</i>	64-73	D
60-63			E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
<i>Незадовільно</i>	<i>Незараховано</i>	35-59	FX	з можливістю повторного складання
		1-34	F	з обов'язковим повторним курсом

Підсумкова оцінка з вивчених модулів за навчальний рік (ПОМ) розраховується:

№ модулю	$M_{\%n}$ (відсоткове значення модулю освітньої компоненти)
Модуль 1	$M_{\%1} = 33$
Модуль 2	$M_{\%2} = 33$
Модуль 3	$M_{\%3} = 34$
Сума	100

ЗАЛІК

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є залік то залікова оцінка (ЗО) з освітньої компоненти дорівнює підсумковій оцінці з вивчених модулів (ПОМ).

$$ЗО=ПОМ$$

ЕКЗАМЕН

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є екзамен, то здобувачі вищої освіти в яких підсумкова оцінка з вивчених модулів (ПОМ) за семестр становить 60 і більше балів, мають право не складати екзамен. У такому разі підсумкова оцінка з вивчених модулів (ПОМ) = Екзаменаційній оцінці (ЕО) = Підсумковій оцінці (ПО).

$$ПОМ=ЕО=ПО$$

У випадку складання екзамену підсумкова оцінка (ПО) визначається як середнє арифметичне балів підсумкової оцінки з вивчених модулів (ПОМ) та екзаменаційної оцінки (ЕО).

$$ПО=(ПОМ+ЕО)/2$$

Для нотаток

**Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з
освітньої компоненти «Новітня історія країн Європи та Америки»
(частина I) для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історичного факультету**

Надруковано з оригінал-макета автора
Підписано до друку. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний
Умов. друк. арк.2,75 д.а. Наклад 50
